NORDMÆND OG DANSKE I RUSLAND I
DET ATTENDE AARHUNDREDE

AF Dr. **LUDVIG DAAE** PROFESSOR VED UNIVERSITETET I CHRISTIANIA

CHRISTIANIA TRYKT HOS CARL C. WERNER & CO. 1884

Særskilt Aftryk af Historisk Tidsskrift. 2. Række, 4. Bind.

Förord till den elektroniska utgåvan

I.

Allerede tidligere har jeg i mit Skrift „Nordmænds Udvandringer til Holland og England" forsøgt at give et Bidrag til den Side af vor Historie, som den yngre Erik Pontoppidan paa en Tid, da det danske Navn som oftest ogsaa omfattede Norge og Nordmænd, har kaklet *Gesta et vestigia Danorum extra Daniam*. Et beslægtet Emne skal her behandles. Det er nemlig min Agt paa de følgende Blade at henlede Opmærksomheden paa nogle af de mange norske og danske Mænd, der have taget Del i Ruslands skjebnesvangre Overgang fra et halvasiatisk Rige til on europæisk Stat og senere kjæmpet i dette Lands Krige i den nærmest følgende Tid.

Den uhyre Forvandling, som Rusland maatte undergaa, formaaede Peter den Store ikke at gjennemføre ved sit eget Folks Kræfter.

Allerede meget længe før Peters Tid havde dog de russiske Herskere i stor Udstrækning indkaldt, modtaget og anvendt Udlændinge i sin Tjeneste. Ja, man kan endog med Føie sige, at Ruslands hele historiske Udvikling er bestemt ved de indbyrdes overmaade forskjellige fremmede Elementer, som, det ene efter det andet,have gjort sig stærkt gjeldende inden dets Grændser. Først har man Varægerne, om hvis nordiske Udspring nu neppe for Alvor kan tvistes,Vilhelm Thomsen, The Relations between Ancient Russia and Scandinavia and the Origin of the Russian State. Oxford and London 1877. (Svensk Oversættelse ved Sv. Söderberg. Stockholm 1883). Cfr. N. Höyer, Bidrag till Varägerfrågan i (Svenskt) Hist. Tidsk. 3. Aarg. 1883. S. 323 flg. derpaa faar man Byzantinerne, saa Tatarerne, deretter, allerede fra det femtende Aarhundrede, Vesteuropæerne. Den første Iwan Wasiliewitsch (Iwan III) hentede (især fra Italien) allehaande Haandverkere, Ingenieurer og Læger, hans Sønnesøn og NavneEn dansk Forfatter, hvis vigtige Skrifter om Rusland i det Følgende hyppig ville blive citerede, P. v. Haven, bemærker i sit Skrift „Nye og forbedrede Efterretninger om det russiske Rige". Kbh. 1747, I, S. 119. at „de mangfoldige Udlændere, som Iwan Wasiliewitsch II fik ind i Landet, kom mest fra Danmark og vare enten indfødte Danske eller Fremmede, der havde forsøgt sig i Danmark og nu vilde prøve sin Lykke videre". Dette er uden Tvivl urigtigt. Af Danske i det 16de Aarhundrede er den yngre Hans Bogbinder vistnok en af de faa, paa hvem her kunde tænkes. Han kom til Rusland 1552 og har spillet en væsentlig Rolle ved Bogtrykkerkunstens Indførelse i dette Rige. (Dansk hist. Tidsskr. 1. R., III, S. 644 flg.). At Søren Norby har været i russisk Fangenskab, har her lidet at betyde, og ligesaa liden Vegt kan der lægges paa, at P. v. Haven i Anna Iwanownas Tid traf paa en russisk Capitain Iwan Timafeowitz Bielkin, „der efter hans egne vidtløftige og

gamle genealogiske Udregninger paa fædrene Side nedstammede fra en dansk Ædelmand Bjelke, som snart for nogle hundrede Aar siden var kommen til Rusland“. (Reise udi Rusland. Kbh. 1743, S. 392). To dansk-norske Kongesønner kom som bekjendt til sin Ulykke i Forbindelse med Rusland som Svigersønner af Czarer: Magnus, Christian III’s yngste Søn, († 1580) og Hans, Frederik II’s yngste Søn, († 1602). forskrev ligeledes Udlændinge i stor Udstrækning. Englændere (over Archangel), Nederlændere og Tydskere optræde nu i Mængde. Snart begyndte ogsaa den første Indvandring af Videnskabsmænd, idet Boris Godunow(omtrent 1600) skal have tænkt paa at stifte et Universitet i Moskwa, hvortil han søgte tydske Professorer. Michael Romanow lod hverve Militære i Sverige, Danmark, Holland og England. Paa mangfoldige Steder i Landet var Antallet af Fremmede saa stort, at egne protestantiske Menigheder maatte stiftes, f. Ex. i Nischnij Nowgorod, i Jaroszlaw, i Cholmagory o. s. v. De fleste og uden Tvivl ogsaa de mest ansete og indflydelsesrige Fremmede fandtes dog i eller rettere ved Hovedstaden Moskwa, hvor der i det syttende Aarhundrede gaves en blomstrende og folkerig Forstad, den saakaldte „Sloboda“, der næsten udelukkende beboedes af Tydskere.

Det var derfor ikke noget nyt, at Peter allerede før sin første Udenlandsreise indkaldte Udlændinge, blandt hvilke navnlig Hollændere, Tydskere, Svenske og Danske skulle have udgjort det største Antal. Men efter denne Czarens i hans og hans Riges Historie epokegjørende Reise bragtes Indkaldelsen af Fremmede egentlig først ret i System og gjør sig stærkere og mere mærkbart gjeldende.Alexander Brückner, Peter der Grosse (Oncken’s Allg. Gesch. in Einzeldarstellungen), S. 197 flg.

I denne mægtige Strøm fra Vesten ere nu omtrent alle europæiske Folk i større eller mindre Grad repræsenterede, og de skandinaviske ikke mindst, om de end ikke have kunnet spille Hovedrollen.

Svenskerne, Nordens talrigste, mægtigste og mest ansete Nation, vare under Peter den Store Russernes Hovedfiende, og deres Stemning mod den slaviske Nabo vedblev i Generationer at være uvillig, ofte krigerisk. Det var derfor vel en Undtagelse, naar en Svenske ligefrem og frivillig tjente Czarernes Rige i Felten eller tilOrlogs. Ikke desto mindre blev den svenske Indflydelse paa Ruslands Udvikling betydelig og mærkbar. Allerede Sveriges og Finlands geografiske Nærhed maatte fremkalde hyppige Indvandringer til Ruslands Hovedstad, skjønt vistnok hovedsagelig af Folk af ringe Stand og Dannelse. Peter v. Haven antager (omtrent 1743), at næst efter Tydskerne i St. Petersburg vare af Fremmede Finnerne de talrigste og næst efter dem igjen Svenskerne.Nye Efterretninger om det Russiske Rige, I, S. 28—29. Efter den samme Forfatters Vidnesbyrd var det svenske Navn trods alle Krige høit agtet og æret i Rusland: man talte om „Tyrkernes Troskab, de Franskes Vittighed og de Svenskes Tapperhed“, og „det syntes ret, ligesom Russerne havde stor Kjærlighed til dem“.Reise udi Rusland, S. 323—324. Megen Interesse fortjener den civiliserende Indflydelse, som de talrige svenske Officierer og Soldater have udøvet i Rusland under sit lange og sørgelige Fangenskab i den store nordiske Krig.Om Svenska Krigarne efter Pultava-Slaget, Anteckningar af A. F. i Historiskt Bibliotek, utgifvet af Carl Silfverstolpe, 1877, S. 403 flg. Senere ere ret interessante Træk herom meddelte i Zeitgenössische Berichte zur Geschichte Russlands, hg. v. Ernst Herrmann. II, (Lpz. 1880). S. 70—72. Endnu mærkeligere tør det dog være, at Peter Czar tog de svenske Regjeringskollegier og overhoved adskillige svenske Indretninger til sit Mønster under sin Organisation af Ruslands Styrelse.Den hannoveranske Gesandt Friedrich Christian Weber (hvis noksom bekjendte Verk „Das veränderte Russland“, anonymt udgivet i tre Bind 1738—1740, er en Hovedkilde til Ruslands Historie i det attende Aarhundredes første Del) skriver fra Petersburg den 3die Januar 1718: „Se Zar. Maj. haben nunmehro fest entschlossen neue besondere collegia nach dem schwedischen Fuss aufzurichten“. Zeitgenössische Berichte zur Geschichte Russlands, hg. von Ernst Herrmann, II, S. 106; S. 56 oplyses, at General Weide og andre russiske Officierer, der siden Slaget ved Narwa havde været fangne i Sverige, „haben den Suedischen Staat studiret und geben daher dem Zaren zu den collegiis die Anleitung“. Adskillige fangne Svenske, som dertil egnede sig, overtaltes ogsaa til at indtræde i de collegiale og andre civile Embedsverk og forbleve vistnok i disse Stillinger ogsaa efter Freden i Nystad. Cfr. Brückner, Peter der Grosse, S. 502, Webers Das veränderte Russland, I, S. 362, og J. Eckardt, Jungrussisch und Altlivländisch, S. 317. Det er ogsaa bekjendt,at de russiske Bergverker for en stor Del ere bragte paa Fode ved svenske Mænd.

De Danske og Nordmændene have taget en betydelig Del i Ruslands Udvikling som Orlogsmænd. I denne

Henseende kan det vistnok med temmelig Vished antages, at Nordmændene have afgivet det større Antal. Dette synes ogsaa at fremgaa af en meget sagkyndig Mands Beretning af 1715, i hvilken det fortælles, at de fleste russiske Søofficierer ved den Tid vare „Hollændere, Nordmænd og Danske".„Die meisten Seeofficiers des Zaren sind Holländer, Norweger und Dänen". Zeitgenössische Berichte, II, S. 51. Have Nordmændene endog som Officierer været saa talrige, at de, hvad dengang var en Sjeldenhed, kunde fortjene at nævnes foran de danske, er det saa meget rimeligere, at de som simple Matroser i endnu høiere Grad have havt den numeriske Overvegt. Af begge de dengang forenede Nationer have, som vi skulle se, enkelte i den russiske Søtjeneste hævet sig til de høieste Stillinger. Talrige danske og norske Officierer have ogsaa tjent i den russiske Hær. Af og til støder man ogsaa paa Landsmænd, der have søgt til Rusland for at gjøre sig sin videnskabelige Dannelse indbringende, fornemmelig vistnok som Informatorer,Mellem Informatorer og Hovmestre for russiske Adelsmænd har, om end udenfor Rusland, ogsaa Holberg en Plads, Dansk hist. Tidsskrift, 3. R., I, S. 96. ligesom ogsaa nordiskeHandlende stundom nævnes. Overhoved var det vidtstrakte og mægtige Rusland i hine Dage, da saa meget der skulde ligesom bygges fra nyt af, et naturligt og stærkt benyttet Tilflugtssted for mange ogsaa i Danmark og Norge, hvem Hjemmet af en eller anden Aarsag blev for trangt, eller hvem Leiligheden til Eventyr lokkede.

Disse Forhold vare naturligvis noksom bekjendte og paaagtede i Samtiden, men de ere hidtil ingenlunde komne til sin Ret i Historien, og der er saaledes al Opfordring til at bringe dem i fornyet Erindring. En Fremstilling af dette Emne vilde imidlertid, om den skulde blive udtømmende og helt fyldestgjørende, kræve Forudsætninger, som jeg mangler, nemlig baade ubegrændset Adgang til de russiske Kilder og Kjendskab til det russiske Sprog. For mig have i det væsentlige kun nordiske, tydske og hollandske Kilder og Hjelpemidler staaet til Raadighed, og selv disse ikke altid i forønsket Udstrækning. Ikke desto mindre har jeg givet mig ifærd med Arbeidet i det Haab, at endog de indskrænkede Hjelpemidler, jeg har havt til min Tjeneste, sætte mig istand til at meddele, hvad der er væsentligst. Jeg har tillige haabet, at mine Undersøgelser trods deres Ufuldkommenhed maaske kunde give Stødet til rigere og fyldigere Meddelelser fra andre Historikere, som paa dette Felt ere gunstigere stillede end jeg. Endelig vil jeg ogsaa tilføie, at hvad der har givet det første Stød til den nedenstaaende Afhandling, var Ønsket om, at en i fremmede Lande berømt, men i sit Fødeland ganske forglemt Mand, til hvis Historie jeg strax gaar over, omsider maatte blive indsat paa den Plads, der tilkommer ham ogsaa i Norges Historie.

II.

Peter Czar havde i 1697 tiltraadt sin nysnævnte mærkelige Udenlandsreise. Hvad der under dette hans første Ophold i Holland især maatte være ham magtpaaliggende var at bevæge saadanne Søofficierer til at træde i hans Tjeneste, der vare istand til fra nyt af at skabe en russisk Marine. Flere af de Mænd, til hvem han henvendte sig, afslog imidlertid hans Tilbud. Blandt dem var Viceadmiral Gilles Schey, en Søhelt, dannet i Ruyters Skole og tilhørende en i Søkrigshistorien anseet Familie. Schey afslog den ham tilbudne høieste Admiralsrang og en Løn af 25,000 Gylden om Aaret, men var dog villig til at tjene Peter med gode Raad. Gjennem denne Mand blev Peter gjort opmærksom paa en i Holland ansat Nordmand, der fra nu af i en Aarrække skulde spille en saa betydelig Rolle i Rusland, Cornelius Cruys.

Denne Mand hørte hjemme i Stavanger,At Stavanger var Cruys's Hjemstavn, er aldeles vist, fordi den danske Gesandt i Petersburg, Westphalen, Cruys's personlige Bekjendt, angiver det i sine Ministerialrelationer, ligesom det samme udtrykkelig angives af den bekjendte Forfatter A. F. Büsching i hans vigtige Skrift: Geschichte der evangelisch-lutherischen Gemeinen in Russland, I, S. 115. Büsching var selv Prest ved den Menighed, hvis Kirkepatron Cruys havde været. Büsching har i Henseende til Cruys's Personalia været en Hovedkilde for Jacobus Scheltema, der i 1817 flg. i Amsterdam udgav: Rusland en de Nederlanden, 1—4, et Verk, hvortil i det Følgende oftere vil henvises. Scheltema har imidlertid nødig villet erkjende Cruys for Nordmand og — omtrent som Nyerup i sit Literaturlexicon med Hensyn til Holberg — søgt at reducere Betydningen af hans norske Fødsel, ja endog gaaet videre og forsøgt at benegte det Hele, hvilket imidlertid er ganske unyttigt ligeoverfor de

anførte Vidnesbyrd og andre, der nedenfor ville forekomme i denne Afhandling. Scheltemas Udflugter og Gjetninger gaa endnu igjen i den nyeste hollandske Fremstilling af Peter den Stores Forhold td Nederlandene: George Verenet, Pierre le Grand en Hollande et à Zaandam dans les années 1697 et 1717. Utrecht 1865, S. 73. hvor der uden Spor af Bevis eller Forsøg paa saadant fortælles: „Cruys suivant les uns, avait vu le jour à Stavanger en Norwège, quoique Hollandais d'origine. Selon d'autres il était né en Hollande, issu d'une familie distinguée, ses parents l'avaient destiné des son enfance au service de la marine". Fødselsdagen og Fødselsaaret fremgaar deraf, at den hannoveranske Gesandt Weber (Das veranderte Russland, III, S. 98) og efter ham Büsching og Scheltema (IV. S. 292) ved at anføre hans Dødsdag — 14de Juni 1727 — bemærke, at han døde „op zijnen zeventigsten geboortedag". Andensteds findes hans Død angiven til samme Dag 1728 med samme Bemærkning om hans Alder. f. Ex. i det anonyme Skrift: Merkwürdiges Leben und trauriger Fall des weltberufenen Russischen Staatsministers, Andreae Grafen v. Ostermann, Bremen 1742, men denne Angivelse, ifølge hvilken han altsaa maatte være født 1658, forkastes, da den ovenfor nævnte Minister Westphalen indberetter hans Død i 1727, hvorved naturligvis al Tvivl herom bortfalder. hvor han var født 14de Juni 1657. Hans Forældres Navne ere osubekjendte. I Lighed med utallige Landsmænd i de Dage har han sandsynligvis tidlig taget hollandsk Søtjeneste og maaske, ligesom Curt Adelaer, først antaget sit hollandsk klingende Navn i Nederlandene. Denne Omstændighed har formodentlig bevirket, at udenlandske Forfattere undertiden have ligefrem antaget ham for en Hollænder.

Det er blevet sagt, at Cruys i hollandsk Tjeneste havde drevet det til en Schoutbynachts Stilling, men dette er urigtigt. Han var just Aaret før, end han gjorde Czarens Bekjendtskab, bleven ansat ved Admiralitetet i Amsterdam som extraordinær *(buitengewoon)* Under-Eqvipagemester og stod i høi Anseelse som Skibsbygger og vel forfaren i alt, hvad angik en Flaades Udrustning, samt som en stor Mester i at tegne Søkarter.I. C. de Jonge, Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen, IV, 2, S. 148.11 Cruys havde store Betænkeligheder ved at forlade Holland, der var blevet ham et Hjem, for at gaa en tvivl som Fremtid imøde i det barbariske Rusland. Omsider gav han dog etter. Betingelserne vare, at han ndnævntes til Viceadmiral med 3,600 Thaler aarlig fornclen Emolu menter og for det første kim forpligtede sig til 3 til 4 Aars Tjeneste. Hans første Forretning blev nu at hverve andre Sømænd i sin nye Herres Tjeneste. I denne Henseende synes han strax at have været heldig. Ikke mindre end 23 Commandeurer, 3 Capitainer, 35 Lieutenanter, 32 Over og Understyrmænd, 66 Baadsmænd, 15 Constabler, 345 Matroser og 4 Kokke angives at være hvervede af ham. Officiererne vare for den største Del Hollændere, de øv rige Søfolk ..Danske og Svenske". 1 At under Benævnel sen ~Danske" skjuler sig en betydelig, rimeligvis over veiende, Del Nordmænd, er neppe tvivlsomt, Den 15de Oktober 1698 kom den nye, en og firti Aar gamle Vicead miral til Moskwa, hvor han modtoges med store Æres bevisninger og for det første kom til at høre til Czarens uadskillelige Omgivelser. Overhoved stod Hollænderne paa den Tid i allerhøieste Gunst, hvilket naturligvis ikke kunde andet end fremkalde Misundelse og Uvilje hos Moskovi terne.- Rusland, der endnu var udestængt fra Østersøen, var som vordende Sømagt for det første henvist til det hvide Hav og mod Syd til den fra Tyrkiet nylig erobrede lille Kyststrækning ved det asowske, hvor der anlagdes en Or logshavn i Taganrog. Her fik Cruys strax i 1699 Anven delse for sin Dygtighed. Peter vilde nemlig lade sit Flag vise sig ogsaa udenfor Palus Mæotis, men Tyrkerne væg ' A. Bruckner, Peter der Grosse. S. 202. 2 Seheltema, 1. c. 111, S. 3—4.12 rede sig i Begyndelsen ved at slippe det russiske Krigs skib ucl forbi Kertsch. Da aflagde Cruys et Besøg hos Sultanens Admiral, Hassan Pascha, der befandt sig i denne Fæstning, og det opvakte nu stor Forundring bos den tyrkiske Befalingsmand at se, at Engelskmænd og Hollændere, der hidtil pleiede at staa i et godt Forhold til Porten, havde tåget russisk Tjeneste. Cruys lod ogsaa Paschaen høre, at der nu var erfarne Søfolk i Czarens Sold, som ikke for første Gang saa det sorte Hav, ja at det muligens turde hænde sig, at Russerne skulde finde bedre Vei fra Kertsch til Konstantinopel, end Tyrkerne fra Konstantinopel til Kertsch. Trods Tyrkernes Protester seilecle man til Konstantinopel, hvor Skibets Ankomst vakte den høieste Forbauselse, medens ogsaa Sultanen høilig forbitredes over, at Hollænderne havde ydet Czaren saadanne Tjenester. 1 I den følgende Tid var Cruys stærkt sysselsat med at anstille Undersøgelser af Farvandene ved Dons Udløb og i det asowske Hav og tegne Søkarter. 2 Han skulde imid lertid snart ved personlige Erfaringer sande, at han ikke meie befandt sig i Holland, men i det barbariske Rusland. En Danziger, Martin Xeugebauer, deriAarene 1701—1702 var den senere

saa ulykkelige Prinds Alexei's Lærer, har i et Skrift over Forholdene i Rusland ved denne Tid heroin meddelt de mest karakteristiske Oplysninger. Han fortæller, at Czaren i Aaret 1700 lod sin Viceadmiral, Cor nelius Cruys, i Alles Paasyn prygle i Woronesh og derpaa kaste ud i et lækt Skib, hvor han maatte tilbringe 24 Timer i Våndet. Xeugebauer, der skiltes i Vrede fra 1 Briickner, Peter der Grosse, S. 349 fig. Benjamin Bergmann. Peter der Grosse als Mensch und Re- gent. I. (Konigsberg 1823), S. 371.13 Rusland, kunde maaske mistænkes for at være et upaa lideligt Vidne. Men ogsaa en østerrigsk diplomatisk Agent, Pleyer, omtaler nogle Aar senere den uværdige Behand ling, hvorfor Cruys var Gjenstand, og tilføier den Bemærk ning, at Viceadmiralen vistnok herefter vil fraraade En hver at træde i russisk Tjeneste. . Han har, heder det, „i sex Aar al* sit Liv maattet tinde sig i mange sure Miner, haarde og spydige Ord, Prygl og übeskrivelige Gjenvordigheder og er ofte bleven behandlet paa det skammeligste af simple Carnailler". 1 Der er Grund til at tro, og idetmindste for en senere Tid vides det med Be stemthed, at den, som især voldte Cruys Fortræd, var hans Overordnede, Apraxin, der i 1706 efter Gholowins Død opnaaede at blive General-Admiral. Forholdet har liden Tvivl været dette, at Apraxin, der tilhørte den for nemste russiske Adel og var en Svoger af Peters ældste Broder, den i 1672 afdøde Czar Feodor, er bleven Flaa deus Øverstbefalende nærmest paa Grund af sin fornemme Herkomst og selvfølgelig i Dygtighed og Indsigter har staaet langt tilbage for de indkaldte fremmede Fagmænd. Til disse har han da baaret et naturligt Had og benyttet enhver Leilighed til at skade dem hos Czaren. Dette er vist ikke mindst gaaet ud over Cruys som den paa den Tid mest ansete af dem alle. Ogsaa senere blev Cruys Gjenstand for en skammelig Behandling af Peter, og da vides det, som vi skulle høre, med Bestemthed. at Skyl den var Apraxins. I Aaret 1704 foretog Cruys en Reise til sit gamle Hjem Holland. Hans Søkarter skulde trykkes der, men Hoved øiemedet med Reisen var dog at gjøre nye Hververinger 1 A. Briickner. 1. c. S. 211—212.14 til den russiske Flaacle. Troels Apraxins Chikaner og Peters üblide Behandling ser man altsaa, at han dog be varede den sidstes Tillid, thi at han saaledes fik Lov til i et vigtigt Ærinde at drage ud af Landet vidner meget bestemt herom. En Vanskelighed, som strax mødte Vice admiralen i Nederlandene, var de Bestræbelser, som den svenske Regjering her gjorde for at hindre de russiske Hvervinger, men Hollænderne synes dog at have hikket Øi nene til, at disse fandt Sted i stor Udstrækning. Det var iinidlertid ikke alene Søfolk, som Cruys dennegang bragte med sig fra Holland. I hans Følge kom nemlig ogsaa en Mand til Rusland, som snart vandt en meget betydelig, maaske endog den mest fremragende Plads blandt de fremmede politiske Eventyrere i stor Maalestok, hvorpaa dette Riges Historie i det attende Aarhundrede er saa rig. Dette var ingen anden end Henrik Johan Frederik Ostermann, siden bekjendt som Greve Andreas v. Oster mann og som Ruslands betydeligste Minister og Diplomat gjennem en lang Aarrække, indtil han piudselig styrtedes i Ulykke og Elendighed. Han var en Præstesøn fra West phalen og var nylig bleven relegeret fra Universitetet i Jena, 1 da han fremstillede sig for Cruys med Ønske om at komme i hans Tjeneste. Viceadmiralen tog ham med som Understyrmand og Sekretær med en ringe Løn; det heder, at han fik 9 Gylden paa Haanden. Eiter at være kom men til Rusland lagde Ostermann sig med stor Iver efter I det interessante Skrift af Ur. Richard Keil og Dr- Robert Keil: Geschichte des Jenaiscben Studentenlebens 1548—1858. Lpz. 1858, S. 174 læses: „Am 4 Mai 1703 erstach der Studio sus Ostermann aus Westphalen den Studenten Burgerding in trunkenem Zustande". Cfr. Barthold i Raumers Hist. Taschen- buch, 1. F. VII, S. 237. Relegationen omtales i A. L. Schlos sers offentliches und Privat-Leben, Erstes Fragment, Gottingen 1802, S. 31.15 Sproget, Cruys anbefalede ham til Czaren, og i 1708 kom han som Translatør ind i den diplomatiske Tjeneste, hvor han raskt gjorde sin Lykke. 1 Cruys's Hovedvirksomhed har været at sørge for den russiske Flaades Udrustning og Ekvipering, og han har vistnok mere været, hvad vi kunde kalde en Marineminister end egentlig Kriger. Ikke sj elden møde vi dog hans Navn ogsaa i selve Krigshistorien. Saaledes faldt det to Gange i hans Lod at forsvare Petersburg mod svenske Forsøg paa at ødelægge den. Den første Gang var i 1705, da Admiral Ankarstjerna med 22 Skibe skulde ødelægge den russiske Flaade, medens General Maidel skulde angribe fra Land siden. Begge Forsøg mislykkedes, og Flaaden reddedes af Cruys, som førte den ind paa grunde Farvande, hvor hen Svenskens store Skibe ikke kunde følge dem. 2 Den anden Gang var i 1708, da Svensken under General Lybecker forsøgte fra Finland af at erobre Petersburg. Gruys stoppede ved Hjelp af Skibe Nevafloden, brændte de russiske Magaziner og fordrev Fienden tildels ved at udhungre ham. I Apraxins Navn lod han skrive Breve med en Bonde til en russisk Brigadeer, i den Hensigt at lade dem opsnappe af Svensken, og Brevene kom ogsaa, om end ikke

paa den Maade, Cruys havde tænkt, i Ly beckers Hænder. Han troede paa det falske Indhold og trak sig tilbage. 11 1 Aaret 1710 blev det vigtige Viborg i Finland be leiret af Russerne. Beleiringshæren skulde i Slutningen 1 Om Cruys's Hollandsreise se Scheltema, 111, S. 92 flg., og særlig om Ostermann Biischings Magazin, 11, S. 406 —414 samt Berg°- mann, Peter der Grosse, VI, S. 290. G. A. v. Haiem, Lebea Peters des Grossen, I, Miinsteru. Lpz., S. 228 og de der citerede Kilder. 1 Scheltema, 111, S. 189. 2*16 af April undsættes og proviantere* af 250 Fartøier under Cmys's Overanførsel, og Czaren deltog seiv paa sin Maade som underordnet Officier. Isen vanskeliggjorde Foreta gendet, men det lykkedes, og den Ilte Juni maatte Vi borg overgive sig. Glæden var stor. men den, der fik Æren af Udmærkelsen, var Storadmiralen Apraxin, som ophøiedes i Grevestanden og udnævntes til Geheimeraad.' Da i 1711 Fiendtligheder atter udbrød mellem Rusland og Tyrkiet, sendtes Cruys til Asow med 300 Søofficierer for i disse ham saa vel bekjendte Farvande at møde den tyrkiske Flaade. 2 Men der blev dennegang ingen Søkrig i disse Farvande. Freden sluttedes som bekjendt allerede efter faa Maaneders Forløb og paa saadanne Vilkaar, at der paa længe ikke mere blev Tale om at udvikle nogen russisk Marine paa den Kant. I Aaret 1713 gjorde Russerne atter betydelige Frem skridt i Finland. 1 Begyndelsen af Mai s. A. løb en Flaade paa over 200 Skibe med 16,000 Mauds Besætning ud under Apraxins Overbefaling. og Czaren deltog seiv i Toget, dennegang som Contre-Admiral. Det første Angreb gjaldt Helsingfors. General Armfelt, den samme, hvis Navn har den sørgelige Navnkundighed fira Toget til Throndhjem og Tilbagetoget over Tydalsfjeldene i 1718. var for svag til at gjøre synderlig Modstand. Han trak sig tilbage, og snart havde Russerne besat det heie Fin land. Men for Cruys blev dette Tog til liden Glæde. Under hans Angreb paa tre svenske Skibe kom det rus siske Skib ..Riga" paa Grund og blev tilintetgjort. 3 Nu Bergmann. Peter der Grosse, 111, S. 126 rig. [Nordberg], Konung Carl XII. Historia, Sthim. Fol. 11, S. 179. E. Herrmann, Gesckickte des russischen Staates (Heeren & Ukerts Saml.), IV. Hamburg 1849, S. 282.havde hans Fiender en længe forønsket Anledning til at komme ham tillivs, og Apraxin ,lod den ikke übenyttet. Cruys blev tilligemed tre Capitainer stillet for en Krigsret, der dømte ham til Døden. Under Processen indgav Cruys et af ham seiv forfattet Forsvarsskrift, der synes at have vakt stor Opmærksomhed, da den oftere paaberaabte han noveranske Minister Weber lover at sende sin Herre det i Afskrift. 1 Czaren havde egenhændig tilføiet nogle til dels raa og lidet tiltalende Bemærkninger til Cruys's Apologi. ? Allerede var det ganske nær ved, at Dødsdommen skulde være bleven exekveret, men paaFleres, deriblandt Czarinden Catharinas, Forbøn blev den (som det synes i Begyndelsen af 1714) formildet til Forvisning til Kasan. Man har ment, at Cruys allerede nu kunde være bleven yderligere benaadet, hvis han havde kunnet bekvemme sig til at bede derom, men dertil var han for stolt. Han ytrede, at han tog Seneca med sig som sin Reisefelle og ingen anden Trøst behøvede. 3 I April 1714 bragle nogle fra Kasan ankomne Kjøbmænd den Tidende til Peters burg, at de havde truffet Admiralen i den sørgeligste Til stand paa Veien til Forvisningsstedet, men de tilføiede dog, at Gouverneuren i Kasan gjaldt for at være en sær deles behagelig Mand, og at det vel vilde bero paa ham, hvorledes Cruys skulde behandles i Kasan. Admiralinden var i Petersburg Gjenstand for almindelig Beklagelse. 4 Det viste sig imidlertid at være en feilagtig Anta ' Zeitgenoss. Berichte, 11, S. 3, 15. - Nogle Uddrag af Forsvarsskriftet og af Czarens Bemærkninger læses hos Bergmann, Peter der Grosse, I, S. 336 fig. 3 Weber, Das verånderte Russland, 111, S. 98. 4 Weber til Churfyrsten (Georg I) den 7de April 1714 (Zeit genoss. Berichte, TI, S. 15).geise, at Gouverneuren i Kasan skulde være mild og vel villig. Han gjorde tvertimod, idetmindste i Begyndelsen, alt, hvad han kunde, for at fortrædige den faldne Admiral og fordrev saaledes denne gjentagne Gange fra de Boli ger, hvor han havde indrettet sig. Men da dette skede for tredie Gang. reiste Cruys sig i sin Vælde. Han fik fat paa femti ham hengivne Matroser og begav sig en Morgenstund i Følge med disse til Gouverneurens Resi dents, medens denne laa i sin Seng og sov. Admiralen udsaa sig her de bedste Værelser og lod Matroserne uden videre kaste Gouveraeurens Møbler ud af Vinduerne og Mytte hans egne ind i Stedet. Da nu Gouverneuren kom paa Benene og forfærdet spurgte. hvad der her var paa færde, lod Cruys ham koldblodig vide. at da han var bleven husvild. havde han nu til Hensigt at tåge Ophold i Gouverneurens Gaard. Dette gjorde Jndtryk. og Admi ralen fik strax Lov til at tåge sin forrige Bolig i Besicl delse. 1 Dette ulykkelige Ophold i Kasan kom dog ikke til at vare ret længe. Allerede i Februar 1715 skrives der fra Petersburg, at Cruys var benaadet og snart kunde ventes tilbage. Czaren havde nemlig opdaget en Mængde Forseelser og Underslæb. begaaede af de høieste Embeds mænd. Han erindrede da. at den ærlige Cruys havde givet ham Advarsler om. at

saadant gik i Svang. Da nu Crtfys kom tilbage. iagttog han en stolt Holdning mod Peter og var bestemt paa at ville tåge sin Afsked af russisk Tjeneste. Menzikoff maatte lægge sig imellem. og omsider gik da Cruys ind paa at blive. Da Peter saa ved deres første Møde sagde til ham: ..Jeg er ikke mere 1 Busching, Gesch. d. evang.-luth. Gemeinen in Russland. 1, S. 121—123.19 vi:ed," svarede Cruys: „0g jeg ikke heller." ' Han fik for øvrigt ved Tilbagekomsten en Gave af Peter, bestaaende af tyve tusinde Rubler. 2 Men en af Cruys's Sønner, der senere skal omtales, vendte paa den Tid Rusland Ryggen og tog 1714 Tjeneste i den dansk-norske Marine. At han i denne strax fik Ansættelse som Capitain-Lieutenant tyder paa foregaaende russisk Orlogstjeneste. Grunden til dette Skridt paa denne Tid kan ei være tvivlsom. Medens Cruys saaledes fik fortjent Opreisning, kom Raden nu til hans Fiender. Som vi allerede have seet, opdagecles der grov Uorden og store Underslæb i Admini strationen. Mellem dem, som befandtes at være skyldige, var Storadmiralen Apraxin seiv. Weber kan derfor i De cember 1714 berette, at denne Magnat har maattet døie ..eine sehr harte Predigt" af Gzaren, og at han personlig har besøgt Apraxin og fundet ham saare ilde tilmode. :i Men den mægtige Mands Stilling var saa fast, at han slåp med Irettesættelse. Han beholdt sit Embede, og han og Cruys kom endnu længe til at staa i det gamle Embedsforhold. 1 1718 indførtes den tidligere omtalte kollegiale Regjeringsform efter svensk Mønster. Marine kollegiet fik Apraxin til Præsident og Cruys til Vicepræ sident.4 Da Peter efter Freden i Nystad antog Titel af Reiser og uddeite Naadesbevisninger til sine fortjente Mænd, 1 Zeitgenoss. Berichte, 11, S. 46. Biischiug 1. c. - La Russie au XVIII 6 siécle, memoires inedits. publ. par le prince Augustin Galitzin, Paris 1865, p. 337. Zeitgenoss. Berichte, 11, S. 40. * Sammesteds S. 107. Naar der her staar Peter Matwitz Apraxin, er det formentlig en Feilskrift for Fe do r Matwejewitsch A.. der var Storadmiralens Navn vßergmann, Peter der Grosse. VI, S. 218). «20 blev Cruys fra Viceadmiral, hvilken Grad han havde inde havt lige siden sin Ankomst til Rusland, udnævnt til Ad miral ~af det blåa Flag". 1 Et Par Aar senere blev der holdt en Fest til Erindring om den russiske Flaades Grundlæggelse, ved hvilken Leilighed en gammel Cha lnppe. der var tilbage fra hin Tid og kaldtes Flaadens Bedstefader. blev roet ned ad Nevafloden. Peter sad seiv ved Roret, Apraxin var Kvartermester, Admiral Cruys og Viceadmiralerne Gordon, Sivers og Menzikoff gjorde Tje neste som Rorskarle, Ved den Leilighed var det, at Peter rørt omfavnede Cruys og kaldte ham sin Fader. Om Cruys har været optagen i iVdelsstanden, er uvist. Catharina I gjorde ham til Ridder af Alexander-Xewsky- Ordenen, der var stiftet allerede af Peter, men hvis første Riddere dog bleve udnævnte af hans Efterfølgerinde. Kort Tid efter dennes Død. altsaa lige i Begyndelsen af Peter H's Regjering, døde Cruys paa sin 70de Fødselsdag, den 14de Juni 1727. Sine høie Embeder som Admiral og Yicepræsident i Admiralitetet beklædte han til det sidste. Han havde tidlig forladt Norge. Den danske Gesandt i Petersburg, Westphalen, anfører i en Beretning af 1717 en Udtalelse af Peter den Store seiv. ifølge hvilken Cruys ikke mere kunde sit Modersmaal.-' Dette fore kommer dog lidet sandsynligt, og det tør vel hænde, at det kun betyder saa meget. at han ikke gjeme talte det. noget, som ikke saa sjeldent indtræffer med dem. der gjennem en lang Aarrække have levet i Udlandet. At han altid varmt interesserede sig for Danmark og Norge, 1 Bergmann. Peter der Grosse, V, S. 103. 2 Depeche (i Geheimearchivet) af 23de Marts 1717. skreven fra Amsterdam, hvorhen Westphalen havde ledsaget Peter Czar.21 er dog utvivlsomt. Herpaa tyder allerede det ovenfor nævnte Træk, at en af hans Sønner, der fandt sig be føiet til at forlade Rusland, gik i dansk Tjeneste. Ad miral Cruys iagttog ogsaa med Interesse den vedbli vende Udvandring Ira Danmark og Norge til Holland, den samme Strøm, der i sin Tid havde afgjort hans egen Skjæbne. Westphalen giver i 1720 sin Konge en om stændelig Beretning om en Samtale, han seiv havde havt med Czaren og Cruys om dette mærkelige Emne. De havde dog vistnok meget overdrevne Forestillinger om disse Udvandringers Uclstrækning, idet Westphalen mente, at der af Nordmænd og Danske, især Jyder, var 60,000, Cruys endog 100,000 i hollandsk Tjeneste. 1 Af størst Interesse i denne Henseende er det dog, hvad vi senere skulle høre, at Cruys viste sig sit Fødelands Konge tro, da der paa hans gamle Dage engang tegnede til et Brud mellein Danmark-Norge og Rusland. Et interessant Træk i Cruys's Liv er den Fortjeneste, som han har indlagt sig ogsaa i kirkelig Henseende. Han var som Nordmand opdragen i den lutherske Lære, og han blev den ei alene personlig tro, men han blev sine Troesfæilers Beskytter og Støtte i Rusland. Dette for tjenef en nærmere Omtale. Czaren maatte, når han vilde faa de ham uundvær lige Fremmede i sin Tjeneste. tilstaa dem fri Religions 1 Depeche fra Westphalen, dat. Petersburg Iste Marts 1720. Viceadrairal Gordon, en skotsk Jacobit i russisk Tjeneste, havde

ifølge samme.Depeche, foranlediget ved et Spørgsmaal af Czaren, anslaaet de danske og norske Matroser i engelsk Tjeneste til 20,000. Disse uhyre Tal gjorde et stærkt Indtryk paa Peter. ~Oh, dit le Czaer, en levant les yeux au ciel, que je me croirais un puissant seigneur, si je pouvais dire autant que le roi de Danemarc."22 øvelse. De fik ei alene Lov til at bolde egen privat Gudstjeneste, men kunde ogsaa, nåar deres Fordringer vare beskedne, bygge egne Kirker. Der blev heller ikke fra Peters Side gjort noget Forsøg paa at omvende de Fremmede til den græske Religion, ja han skal endog have betragtet saadanne Overgange med Misbilligelse.' Derimod fastholdtes med stor Bestemthed, at lutherske, reformerte og catholske Præster, som kom til Rusland, strengt maatte afholde sig fra ethvert Forsøg paa at gjøre nogen af den „orthodoxe" Kirkes Bekjendere til Proselyter. og en tydsk Præst, som overtraadte dette Forbud. fik i 1728 en alvorlig Tilrettevisning. Kim Muhammedauere synes det at have staaet de fremmede Geistlige Mt for at omvende til sin egen Lære.'-' Allerede ved Petersburgs Aniæg var der mellem den nye Hovedstads Beboere adskillige Lutheranere. Af Hen syn til dem bevægedes Cruys til under sit ovenfor omtalte Ophold i Holland i 1704 til at se sig om efter en Præst. Han fandt en saadan, Wilhelm Tolle fra Gottingen, der blev den første Prædikant ved den nystiftede St. Petri lutherske Menighed. Seiv blev Cruys Menighedens Patron og det ei blot i Navnet. Gudstjenesten holdtes i Begyn delsen i Yiceadmiralens eget Hus, 3 der laa ved Neva i 1 „Da en vis fornem Officier blev Generalmajor i hans Tjeneste for videre at insinuere sig lod sig døbe paa Russisk, da skal Keiseren kave sendt kam sin Afsked med disse Ord: Vilde kan ei blive Gud tro i den Religion, kvori kan var op draget, saa kunde Keiseren ikke keiler vente, at kan vilde være kam tro i kans Tjeneste, kvorpaa kan maatte strax for føie sig ud af Riget". P. v. Havens Reise udi Rusland, S. 65. 2 Otto Eickelmann, Die recktlicke Ordnung des internationalen burgerlicken Verkehrs Russlands im 18 Jakrk. seit Peter I (i Russiscke Revue, kg. v. C. Rottger, XII (1878), S. 227). :) Dette Hus nævnes af Weber i „Das veranderte Russland" som et af Petersburgs anseligste.23 „Milliongaden" lige ved det keiserlige Vinterpallads, men i 1708 lod Cruys paa den store Tomt, som tilhørte denne Gaard, opføre en Trækirke. Istedenfor Klokkeringning brngte man her at heise et hvidt Flag med et blaat Kors. Til Kirken knyttedes en Skole. Siden tillod Cruys ogsaa de Reformerte, til hvis Samfund hans Hustru hørte, at benytte Lutheranemes Gudshus. Til Menighedens Opret lioldelse, Præstens Lød o. s. v. formaaede han fremmede Kjøbmænd af sin Religion til at yde Bidrag, nåar de kom til Byen. Kort før sin Død var han tilsinds at lade en Stenkirke opføre ligeledes paa sin egen Grund, men dette oplevede han ikke at faa istand. Ogsaa i Cronstadt, hvor Cruys ligeledes besad en egen Gaard, lod han Gudstjeneste holde i sit Hjem. (iuys's Eftermand som Kirkepatron blev den berømte Miinnich, 1 og mellem Kirkens senere Præster var den af sine mange Skrifter noksom bekjendte Dr. theol. Anton Friedrich Busehing, der ogsaa i et eget Verk har skrevet dens og andre i Rusland stiftede lutherske Menigheders Historie, et vigtigt Kildeskrift for min Fremstilling. 2 Ogsaa i Geographiens Historie har Cruys et Navn som den første, der har leveret. Karter og Beskrivelser over Donflodens sydlige Løb, det Azowske Hav o. s. v. Han har derfor fundet en fortjent Plads i Adelungs lærde Prisverk over Reiser i Rusland af videnskabelig Betyd Eckardt betegner (Jungrussisch und Altlivlandisch, S. 313) Miinnich som: „der Hauptbegriinder der deutschen Petri- Kirche zu Petersburg", men dette er, som man vil se. ikke rigtigt, skjønt ogsaa Miinnich vistnok har havt store Fortje nester af Menigheden. A. F. Eiisching, Geschichte der evangelisch-lutherischen Ge mekien im Russischen Reich, 1, Altona 1766.ning.' Cruys's Arbeide var allerede i forrige Aarhundrede blevet en Sjeldenhed. Den Mand, hos hvem det var ud kommet i Amsterdam, Henrik Donker, udgav siclen et Kart over Farvandene i Petersburgs Nærhed. der var dediceret til Cruys. 2 De, der personlig have kjendt Admiral Cruys, beskrive ham som en høi, anselig og imponerende Mand. Hans Ansigt havde en rødFødeflek. Billeder af ham gives, og en smuk Gjengivelse af et af disse, et Brystbillede, findes paa Titelbladet til tredie Del af Scheltemas Verk om Nederlandenes og Ruslands historiske Berøringer. Han var almindelig agtet og elsket for sin Ædelmodighed. sit Retsind og sin Gjæstfrihed. Ligesom han var sineTroes brødres Ven, saaledes antog han sig kjærlig sine norske og danske Landsmænd samt Hollændere og Tydskere, der Kritisch literarische Übersicht der Reisenden in Russland, dereii Berichte bekannt sind, von Friederich v. Adelung, B. 2. St. Petersburg u. Lpz. 1846, S. 381 fig. Cruys's Arbeide har føl gende Titel: Niew Pas Kaart beheifende de groote Rivier Don of Tanais, na de selfs waaragtige Gelegenheid. Strekking en Cours, van de Stadt Woronetz, tot dar hy in Zee valdt, met zyn invloiende Stromen, Eylanden, Steden, Dorpen. Kloosters etc. Dar benewens een sehr curieuse Paskaart van de Asoffsche

Zee of Palus Maeotis, en Pontus Euxinus of Swarte Zee met alle håar Diepten, Droogtens, aangelegen Rivieren, Havens. Steden etc. Zynde dar by gevoegt een Afbeelding der Door graving um den Don door de Hana te leyden in de Wolga of Astracansche Rivier, alles zeer nau-keurig en door eygene Ondervindung opgenomen, gepeylt, afgemeeten en opgedragen aan zyn Doorlugtige Hoogheyd Alexius Petreides Erf-Prince der Keyser Rycken, Konig Rycken, Yorstendommen, Heer schappen zynz Heer Vaders zyn Grootmagtigste Czaarsche Maiesteyt, door Cornelis Cruys Vice-Admiral van Hooghgemelte zyner Maiesteyts Zee-Magten. Tot Amsterdam by Hecdrik Donker. Fol. (s. a.). 2 Biisching. Gesch. d. ev.-luth. Gemeinen etc, S. 117—WB. G. Verenet, Pierre le Grand en Hollande, p. 145.25 kom til Rusland. Et fremtrædende Charactertræk hos ham var hans store Ligefremhed, hans Fritalenhed og Uforfærdethed. Disse Egenskaber lagde han. som vi have seet, i rigt Maal for Dagen. i sin Ulykke. Vistnok har lian modtaget og taalt den brutaleste Behandling af Czaren og er dog forblevet i hans Tjeneste. Dette er dog vis selig rettest at opfatte som et Vidnesbyrd om, hvor stor en Tiltrækningskraft Peters trods al Raahed dog store Personlighed, der har begeistret saa mange af hans Sam tidige og f. Ex. aftvunget Holberg den høieste Beundring, maa have udøvet paa hans Omgivelser og særlig vistnok paa dem, der seiv toge en fremtrædende Del i Czarens verdenshistoriske Gjerning. Om hans übestridelige Dyg tighed og store Fortjenester har der kun været en Me ning i hans Samtid. Fortrinlig Vegt bør i denne Hen seende lægges paa den oftere paaberaabte F. C. Weber, der gjennem et mangeaarigt Ophold som Gesandt i Rus land kjendte dette Land og dets daværende fornemste Personligheder saa nøie. Weber anviser Grays en Plads i første Linie mellem de af dets Udvikling fortjente Frein mede. idet han stiller ham sammen med Lefort, Oster mann og Bruce og bemærker, at det var Cruys. „den uforlignelige Equipagemester, der bragte den russiske Flaade paa Kjølen og ud i Søen".' 1 „Es sind in der gegenwårtigen Arbeit die charactéres von vier Auslandern, Le Fort, Ostermann. Cruys und Bruce, gegeben worden, weil Russland in Ansehen seiner jetzigen Erhohung und der von obgedachten Herren darunter geleisteten Hidfe ihnen einen ewigen und aufrichtigen Dank schuldig ist.' - Das veranderte Russland, 111, S. 142 (cfr. S. 98). I Eftersnak kerstilen lyder dette saaledes: „Disons, que. si Diogéne eut cherché un habile homme, il aurait éteint sa la lanterne en voyant Cruys". Verenet, Pierre le Grand en Hollande et a Zaandam, p. 73.26 Men er der nogen fremragende Nordmand, hvis Ry er blevet ret grundig glemt i Norge. da er det Cornelius Gcuys. De allerfleste at mine Læsere ville utvivlsomt her have seet hans Navn for første (lang i deres Liv. Ludvig Holberg kommer i sin Danmarks Historie tilfæl digvis til at nævne ham. Det er det interessante Sted. hvor Holbergs norske Blod bliver varmt ved Tanken om de store Søhelte. Norge har fostret, og hvor han udbryder i de stærke Ord: ..Jeg tinder intet Land i Historien, der har bragt tilveie saa mange store og habile Admiraler'". Han slutter da sin Liste over disse saaledes: ~Den be kjendte Ryssiske Admiral Greutz er iligemaade en Nord mand'-. 1 Dette var længe det eneste. som jeg seiv vidste om denne Landsmand. Uvilkaarlig maa man her gjøre en Sammenligning mellem Gruys og Gurt Adelaer. thi deres Skjebne i Livet har megen Lighed. Begge vare de udgaaede fra tarvelige norske Kystbyer og som Tusinder af Landsmænd søgte de begge sin Lykke i Holland, hvor de ogsaa fandt den i rige re og større Maal end alle andre hidtil bekjendte nordiske Emigranter. Det tilkommer ikke mig at afgjøre. hvo af dem der har været den største. Men i historisk Betydning kan den russiske Flaades (rrundlægger nok trygt maale sig med Adelaer. hvis orientalske, aabenbart gjennem Reklamer forstørrede Bedrifter altid blive tvivl somme. og af hvis paastaaede Fortjenester af den danske Marine en væsentlig Del tilkommer Nils Juel. Hvilken uhyre Forskjel paa de to Sømænds Ettermæle: Adelaer er kjendt af ethvert dansk og norsk Skolebarn, Cruys hidtil halv glemt seiv af begge Landes Historikere! L. Holberg. Danmarks Historie. 111, S. 403 (Levins Udgave).27 Tilsidst endnu nogle Ord om Cmys's Familieforhold. 1 Admiralens Enke, Catharina Voogd eller Voigt, 2 en Hollænderinde, flyttede strax efter sin Mands Død til Nederlandene, sandsynligvis til Amsterdam. len af denne Bys Kirker, rimeligvis i en luthersk, lod hun ogsaa sin Mands Lig begrave. Enken skal være død 1742. Admiralen havde etterladt sig tre Børn, to Sønner og en Datter, der fik en betydelig Arv efter sine Forældre. Deres og deres Efterkommeres Skjebne fortjener i Kort hed at berøres. Datteren Johanna var gift med en russisk Søcapitain -lan de Lange, en født Hollænder, der allerede omtales i Czarens Tjeneste i de første Aar af det attende Aar hundrede. Den ældste Søn, Jan Cruys, indtraadte tidlig i den russiske Marine og gjorde sig bekjendt ved at anlægge Citadellet St. Jan i Nærheden af Kronslot. Senere gik han imidlertid i Generalstaternes Tjeneste og gjorde for skjellige Søtog med den nederlandske

Schoutbynacht Lyn slager, men vendte dog omsider tilbage til Petersburg, hvor han døde som rigKjøbmand. Han havde hentet sin Brud fra Faderens Fødeland Norge, idet han ægtede Anna de Ferry, hvis Fader var Oberst Peter de Ferry (af en fransk, angivelig adelig, men aldrig naturaliseret Familie), der i mange Aar var Commandant i Christianssand og døde kort Hvor ikke andre Kilder angives, ere disse Notitser hentede fra Biischings Geschichte d. evang.-lutb. Gemeinen in Russland, I, S. 124—126, og fra Scheltema, IV. ? Rasmus Ærebo, siden Notarius publ. i Kbbvn., der besøgte hendes Hus i Cronstadt 1713, omtaler hendes Velvilje mod ham i sin Levnetsbeskrivelse. (J. Monrads og R. Æreboes Autobiographier, udg. af Burman-Beeker, Kbhvn. 1862, S. 158).28 efter 1727. * Dette Ægtepar hav.de adskillige Børn, nemlig 1) Cornelius, død i Ostindien. 2) Peter, der tilligemed den berømte Liflænder Laudon gik i østerrigsk Tjeneste, blev Generalmajor og omsider døde i Milano. 3) Christina Cornelia, gift med Carsten Voogt. barnløs. 4) Catharina Johanna, gift med Jacob Stelling. 5) Anna. gift med Henrik Christian Stegelman. 6) Johanna Christophora, gift med Daniel Jacob van Meynertshagen. De tre først nævnte Svigersønner vare store Handelsmænd i Peters burg, men den sidste, Meynertshagen, var hollandsk Mini ster ved det russiske Hof. En Datter af Catharina Jo hanna blev gift med en rig petersburgsk Kjøbmand Molwø, i hvis Familie bl. A. opbevaredes Originalen til det Brev fra to hollandske Bønder til Peter Czar, som denne havde foræret Admiral Cruys, og som formedelst sin morsomme Form er blevet trykt og oversat i adskillige Sprog.2 Annas Døtre bleve gifte med fornemme Adelsmænd af Familierne Corff, Reuterskiold. Stiernkrone og Dervelden. Den yngste af Admiralens Sønner, Rudolph Cruys, har den Interesse for os, at han, som ovenfor bemærket. gik tilbage i dansk-norsk Tjeneste. Han indtraadte i denne som Capitainlieutenant 1714. :; I 1719 deltog han som Capitain paa Fregatten ..Sværdnskeir i Goteborgs Blokade, 4 og steg siden til Commandeur-Capitain. I 1735 1 Se om ham Personalhistorisk Tidsskrift. 111. S. 160. hvor det dog urigtigen anføres, at Svigersønnen Jan ~ Kreutz'; var „Ad miral hos Peter den Store". Dette er naturligvis en Forvex ling med hans mere berømte Fader. Det lindes saaledes ogsaa i vor Literatur, oversat af Digteren Claus Fasting, i Udvalg af Fastings Skrifter ved L. Sagen, Bergen 1837, S. 233 fig. Smlgn. Scheltema. 111. S. 12. 3 H. G. Garde, Efterretn. om den danske og norske Sømagt. IV, S. 643. 4 Garde. Den dansk-norske Sømagts Historie 1700—1814, S. 102.besøgte lian Rusland, idet Kongen af Danmark og Norge havde tilladt hara at overføre derlien en Fregat „Mietau". Der vistes ham nu store Æresbevisninger ved det rus siske Hof, han fik en Gave af 1000 Rubler og havde den Naade at turde takke Keiserinde Anna Iwanowna derfor ..duren abermaligen Handkuss". Grev Ostermann, der nu var i saa stor Anseelse som Minister, havde ikke glemt, at det egentlig var Admiral Cruys, der havde givet Stødet til hans egen Ophøielse, og gav derfor nu hans Søn mange Prøver paa sin Velvilje. 1 Rudolph Cruys, der døde allerede Aaret efter sit Besøg i Rusland (Iste Decbr. 1736), 2 var gift med Adriana v. Meurs og havde med hende Børnene Johannes, Peter, Cornelius og Frederik, der alle bleve Militære paa Peter nær. der blev vanvittig. Frederik døde som Major 1787 og havde været gift med Maria Schrøder. En Datter af ham døde i Odense 1862. 3 Af x\dmiralens Slægtninge i Norge har jeg kim stødt paa en Anne Katharine Smith, der var gift med en Jens Abrahamssøn Ploug i Stavanger. Om hende heder det, at hun „var en kjødelig Søsterdatter af Admiral hos Peter den Store, Cornelius Kreutz'". 4 III. Peter Si vers 5 var født 1674 af hollandske Forældre 1 Gesandtskabsberetning fra Petersburg af C. D. v. Dehn i det danske Gelieimearchiv. 2 Garde, Efterretninger om den danske Sømagt, IV, S. 643. 3 Optegnelser af Capt. Lengnick (mig meddelte af Fr. Krarup). Se ogsaa Erslevs Forfatter-Lexicon, Suppl. 111, S. 259. 4 W. (Brandt), Stamtavle over Familien Sundt, Bergen 1867, S. 41. 5 Hvor ikke andre Skrifter citeres, har jeg med Hensyn til Sivers holdt mig til en Skildring af hans Liv, der findes i: Jungrus sisch und Altlivlåndisch, . politische und culturgeschichtliche Aufsatze von Julius Eckardt, Lpz. 1871. S. 328—343. besøgte lian Rusland, idet Kongen af Danmark og Norge havde tilladt hara at overføre derlien en Fregat „Mietau". Der vistes ham nu store Æresbevisninger ved det rus siske Hof, han fik en Gave af 1000 Rubler og havde den Naade at turde takke Keiserinde Anna Iwanowna derfor ..duren abermaligen Handkuss". Grev Ostermann, der nu var i saa stor Anseelse som Minister, havde ikke glemt, at det egentlig var Admiral Cruys, der havde givet Stødet til hans egen Ophøielse, og gav derfor nu hans Søn mange Prøver paa sin Velvilje. 1 Rudolph Cruys, der døde allerede Aaret efter sit Besøg i Rusland (Iste Decbr. 1736), 2 var gift med Adriana v. Meurs og havde med hende Børnene Johannes, Peter, Cornelius og Frederik, der alle bleve Militære paa Peter nær. der blev vanvittig. Frederik døde som Major 1787 og havde været gift med Maria Schrøder. En

Datter af ham døde i Odense 1862. 3 Af x\dmiralens Slægtninge i Norge har jeg kim stødt paa en Anne Katharine Smith, der var gift med en Jens Abrahamssøn Ploug i Stavanger. Om hende heder det, at hun „var en kjødelig Søsterdatter af Admiral hos Peter den Store, Cornelius Kreutz'". 4 III. Peter Si vers 5 var født 1674 af hollandske Forældre 1 Gesandtskabsberetning fra Petersburg af C. D. v. Dehn i det danske Gelieimearchiv. 2 Garde, Efterretninger om den danske Sømagt, IV, S. 643. 3 Optegnelser af Capt. Lengnick (mig meddelte af Fr. Krarup). Se ogsaa Erslevs Forfatter-Lexicon, Suppl. 111, S. 259. 4 W. (Brandt), Stamtavle over Familien Sundt, Bergen 1867, S. 41. 5 Hvor ikke andre Skrifter citeres, har jeg med Hensyn til Sivers holdt mig til en Skildring af hans Liv, der findes i: Jungrus sisch und Altlivlåndisch, . politische und culturgeschichtliche Aufsatze von Julius Eckardt, Lpz. 1871. S. 328—343.30 i Stade, dengang Hovedstaden for de svenske Besiddelser Bremen og Verden. Det er altsaa urigtigt, nåar man stundom hører ham kaldt en født Kjøbenhavner, men han kom dog meget tidlig til Danmarks Hovedstad, idet Fa deren tog Tjeneste som dansk Capitain, og han betrag tede sig seiv i den følgende Del af sit Liv altid som dansk Mand, hvorpaa vi senere skulle høre Beviser. Den unge Sivers var først bestemt til Studeringer, men forlod snart den Bane og begyndte, fjorten Aar gammel, sin Or logstjeneste under dansk Flag. Fire Aar senere tog han midlertidig Tjeneste i Frankrige under den Krig, der var bleven en Følge af William lIFs Thronbestigelse i Eng land, og vendte først hjein elter at have delfaget i flere Søslag, bl. a. i det bekjendte Hovedslag ved la Hogne. Vendepunktet i hans Liv indtraf i Aaret 1704, da han (siden 17de Marts 1703 dansk Underlieutenant) den 30te Mai afsluttede en Contract med den russiske Gesandt i Kjøbenhavn om at træde i Czarens Tjeneste. 1 Contraeten, der endnu er til, er ikke uden Interesse. Der loves ham (jage og Pension, god Behandling, Ddløsning i Tilfælde af Fangenskab, fri Reise o. s. v. Forøvrigt fortælles, at der mellem Sivers og hans nye Herre bestod en hem melig Overenskomst, der gik ud paa to Ting, som ere høist characteristiske: han forbeholdt sig, at han under ingen Omstændighed maatte blive legemlig revset eller lnishandlet, og at han ombord paa sit Skib vilde være 1 Det er en besynderlig Feil hos Eckardt, nåar han lader Peter Czar ved et Besøg i Kjøbenhavn personlig lære Sivers at kjende og tilbyde ham en Stilling i sin Marine. Ofr. E. Holm, Studier til den store nordiske Krigs Historie (i Dansk hist. Tidsskrift, 5. R. III). Datoerne for Sivers's Ansættelse og Udtrædelse af sin danske Lieutenantstilling sees hos Garde, Efterr. S. 4, 63.31 uindskrænket Herre, saa at seiv ikke Keiseren der skulde have noget at sige. l I den russiske Tjeneste nød Sivers høi Anseelse. Han deltog f. Ex. i Affæren ved Hangøodden, var Øverst befalende ved en Landgang paa Gotland, undersøgte Far vandet ved de finske Skjær, havde Del i Cronstadts Be fæstning o. s. v. Særlig ansees hans Virksomhed som Leder af Kanal- og Byggearbeider at have været stor og fortrinlig. I 1711 sluttedes Freden i Hush mellem Rusland og Tyrkiet, ved hvilken Leilighed Czaren som bekjendt atter tabte den faste Fod, han havde vundet ved det asowske Hav. Da Sivers fra Cruys havde faaet Tidende heroin, udførte han en rask Daad. Med tre Skibe løb han ud fra Taganrog, seilede til almindelig Forbauselse forbi Con stantinopel og gjennem Dardanellerne ind i Middelhavet. Han kom til England, solgte de tre Skibe, kjøbte i deres Sted to bedre og bemandede dem med sine Folk og kom omsider gjennem Østersøen til Petersburg. Czaren ud nævnte ham strax til Commandeurcapitain og såtte fra den Tid stedse høiere Pris paa hans Dygtighed.- 1 Efter en Familietradition skal Peter ikke destomindre engang i Drukkenskab have overtraadt dette Sivers givne Løfte. Czaren forlangte nemlig, at en Eskadre i den finske Bugt, der stod under Sivers's Befaling, skulde løbe ud til en Manøvre, og vilde ikke høre paa nogen Modforestilling, tvertom slog efter Sivers med sin Stok uden dog at træffe ham. Man seiler alt saa ud, men der opkommer en Storm, der splitter Skibene ad og bringer dem i Fare. Sivers griber nu Keiseren, spærrer ham inde i Kahytten, tåger seiv Commandoen, samler Flaaden og bringer den uskadt i Havn. Efter at Czaren har sovet Rusen ud, melder Sivers sig og begjærer sin Afsked. Efter en længere Samtale bliver saa Enden, at Czaren omfavner sin tro Tjener, beder ham blive i Tjenesten og forsikrer ham om sin bestandige Naade. Scheltema, Rusland en de Nederlanden, 111, S. 287.32 I 1716 var det Sivers, der som Commandeur anførte den betydelige Eskadre, med hvilken Russerne for første Gang seilede over Østersøen til Kjøbenhavn, og han kom saaledes nu til i en overordne! Stilling at gjense sit gamle Hjem. Han steg raskt fra den ene Grad til den anden, blev 1719 Schoutbynacht, 1721 Viceadmiral og i 172? Cruys's Eftermand som Admiral og Vicepræsident for Ad miralitetscollegiet. Allerede i 1716 var han bleven opta gen i det esthlandske Ridderskab, 1722 fik han et Gods Heydola i Russisk-Finland, og 1723 blev han ved samme Leilighed som Cruys Ridder af Ordenen og bar samme

Aar Scepteret ved Peter den Stores Lig begjængelse. 1 I Rusland var der imidlertid ikke alene Adgang til rask Ophøielse, men ogsaa til brat Fald. og Sivers undgik ikke bitre Erfaringer. I Begyndelsen af Anna Iwanownas Regiering faldt han (1732) pludselig i Unaade. Seiv har han troet at maatte søge Granden hertil i et Uvenskab, som tidlig opstod mellem ham og den samtidig til Rus land ankomne Ostermann. Denne skal først have søgt at skade ham ved at omtale Sivers ufordelagtig for sin Yel ynder Admiral Cruys, og senere, da han seiv kom til Magten, have benyttet sig af enhver Leilighed tii at skade ham, ligesom ogsaa en anden meget indflydelsesrig Mand, Miinnich, hørte til hans Fiender. Sivers blev nu beskyldt for Lnderslæb. Dette har dog neppe været den egentlige Aarsag til hans Fald. Værre var det uden Tvivl, at hans Fiender søgte at gjøre ham mistænkelig som en af dem, der havde havt noget at bestille med det Forsøg paa gjennem en Haandfæstning at indføre et Slags oli 1 Dette siclste berettes af Weber. Das veranclerte Russland. 11. S. 208.33 garchisk Forfatning i Rusland, der blev gjort, da Thronen var ledig efter Peter den II og Anna Iwanowna kaldtes, til at bestige den. Skjønt Sivers rimeligvis ikke har havt noget med det Hele at gjøre, lykkedes det dog at faa ham forvist til sit finske Gods, hvor han maafte tilbringe otte Aar, som det fortælles „i Nød og Elendighed". Naar man har ment, at han døde i denne Forvisning, da er dog dette urigtigt. Det lykkedes ham nemlig at blive benaadet og gjenindsat i sit Embede og Værdighed, men han overlevede ikke længe sin Opreisning, da et Slagtil fælde berøvede ham Livet i Petersburg 10de Mai 1740. Hans Familie nød siden store Naadesbevisninger af Kei serinde Elisabeth. Sivers har i Rusland fortsat Cruys's Verk og indtager ved hans Side en Hædersplads mellem Grundlæggerne af dets Flaade. Han synes, som vi have seet, i det mindste til en Tid, ikke at have staaet i venskabeligt Forhold til sin norskfødte Forgjænger og Collega. Men Sivers havde det tilfælles med denne, at ogsaa han bestandig bevarede et trotast Sindelag mod den danske Stat og dennes Under saatter, hvem han, uagtet født udenfor dens Grændser, behandlede med en Landsmands Godhed og Velvilje. 1 Nogle samtidige danske Søofficierer af Navnet Sivers have rimeligvis været Brødre af Admiralen. Navnet Wessel, der gjenneni Peder Tordenskjold har en saa god Klang i vor egen Søkrigshistorie, er ogsaa 1 Rasmus Ærebo, hvis Autobiographi allerede før er eiteret, fortæller, idet han omtaler sin sidste Reise til Rusland 1713 og sin og sit Følges Ankomst til Cronstadt under uheldige Omstændigheder (1. c. S. 158): ~Commandeur Sivertsen, en god dansk Mand, lod vore Folk og Jolle afhente og det af Vand, Sult og Tørst forkomne Mandskab bringe i Hus. lod Folket faa Forfriskning og Jollen med Alting forsee" o. s. v.34 repræsenteret i den russiske og det ved en ældre Broder af Norges og Danmarks Søhelt. Denne Broder, Henrik Wessel, født i Throndlijem 1678 og oprindelig Lieute nant i dansk-norsk Tjeneste, blev i 1707 af Oberst Lange, om livem vi siden skulle tale. bevæget til at gaa over i Czarens. Han fik i Rusland strax Ansættelse som Capi tain og steg til Commandeur. Han var i Petersburg Medlem af Kirkeraadet for St. Petri lutherske Menighed. ? Efter Freden i Nystad vendte lian tilbage og tog Ophold i sin Fødeby Throndlijem, hvor han skal være død i Aarene mellem 1735 og 1741. Hans Hustru, en Datter af den russiske General v. Sweden, samt hans yngste Søn vare allerede tidligere døde.- Hollænderne have paa Grund af det oprindelig nederlandske Familienavn antaget ham for en Landsmand, ligesom de have gjort med Grays, 3 Daniel Jacob Wilster hører til de nordiske Lands mænd i Rusland, der ikke have etterladt noget godt Etter mæle i Hjemmet. Denne danske Maud var siden 1697 Officier og førte i 1710 som Commandeur en Fregat i sit Fødelands Tje neste. To Aar senere var han bleven Schoutbvnacht og var som saadan Øverstbefalende over en større Eskadre i Nordsøen. Her paadrog han sig grundet Misnøie, idet han lod en svensk Eskadre med en Convoi undslippe til Gøteborg uden at ændse den, uagtet Krigsraadet enstem mig havde tilraadet et Angreb. Som Følge heraf blev han ved Tilbagekomsten til Kjøbenhavn først arresteret og deretter dømt fra sit Embede. Kongen formildede A. F. Busching, Gesch. d. evang.-luth. Gemeinen im Russi schen Reich, I, S. 229. 2 B. Moe. Tidsskrift for den norske Personalhistorie, I, S. 111 -112. H Scheltema. Rusland en de Nederlanden, 111, S. 287.35 Dommen til Afsked i Naade (25de August 1714), men Wilster var saa forbitret, at han blev en aabenbar For ræder og gik i svensk Tjeneste. Nu deltog han den Bde August 1715 i det bekjendte Søslag under Jasmund paa Kysten af Rugen, hvor lian under Overbefaling af Gene raladmiralen Claus Sparre kjæmpede tappert paa Linie skibet „Stockholm". Han fik her det ene Ben afskudt, Til Belønning blev han svensk Viceadmiral, men viste dog ikke større Troskab i Sverige, end han havde vist i Dan mark. I 1716, da man havde gjort ham til Øverstbefa lende over en Flaade, der talte 16 Linieskibe, vakte han stor Misfornøielse, da han Intet foretog mod den svagere danske Eskadre. l

Forræderen blev heller ikke gammel i Sverige, thi han forlod ogsaa dette Land og blev Czarens Tjener. Aaret, da dette er skeet, er mig übekjendt. I 1723, da Czaren besluttede at lade en Expedition udgaa fra Østersøen til de indiske Farvande, skulde Viceadmiral Wilster være dens Chef og føre tre Fregatter fra Roggerwyck i Lif land til Bengalen. Paa Yeien skulde han anløbe Mada gaskar, hvor en Sørøverkoloni med en ..Konge" i Spidsen for nogle Aar siden havde søgt Carl den tolvtes Beskyt telse, ogHilbyde denne ~'Konge" Czarens Protection, og derefter skulde Admiralen gjøre Stormogulen sin Opvart ning for at knytte Forbindelser mellem denne og sin Herre. Det er imidlertid ikke sandsynligt, at dette Tog er kommet istand. 2 Ved Czarens Død var Wilster en af 1 H. G. Garde, Den dansk-norske Sømagts Historie 1700—1814, S. 26, 33—34, 56, 68. og samme Forfatters Efterretninger om Sømagten, IV, S. 632. Suhms Samlede Skrifter, XV, S. 413. N. Jonge, Just Juels Liv og Levnets Beskrivelse, Kbhvn. 1755. S. 274. B. Bergmann, Peter der Grosse a]s Regent und Mensch. V, S. 265 fig., 293.36 de fornemste Embedsmænd i Ådmiralitetscollegiet,1 og ved hans Begravelse havde han den Ære at bære Konge riget Astrachans Krone. 2 Han var Sidder af St. Andreas- Ordenen. Wilsters Anseelse har dog heller ikke i Rusland været varig. ..Han var ikke meget renommeref- , skriver v. Haven. :1 Som vi skulle høre, opførte han sig stadig som sit Fædrelands Avindsmand. Admiral Wilster, der var gift to Gange, først med en Hollænderinde. derpaa med en dansk Borgermesterenke af en Familie Fog, havde to Sønner, begge, ligesom Faderen, russiske Søofficierer. Men desforuden gik ikke mindre end tre af hans Brodersønner i russisk Tjeneste og skulle siden nævnes blandt Landkrigerne. 4 Vi have altsaa her Exempel paa en hel militær Udvandrerfamilie. Den bekjendte danskfødte Biskop i Throndhjem Erik Bredal (f 1672) blev Stamfader til en talrig og tildels ikke umærkelig Efterslægt i Norge. Blandt hans Sønner var den ene, Anders (f 1691), Sogneprest til det den gang meget betydelige Veø Prestegjeld i Romsdalen og en Mand i gode Formuesomstændigheder. 5 Han var Fader til en talrig Børneflok, af hvilken ikke mindre end tre Sønner kom til at udvandre og det hver til sit Land. En drog nemlig til England, hvor han skal være bleven ..Gouverneur"', en anden blev Kjøbmand i Gøteborg, og en tredie, Peter Bredal, den næstældste i Rækken og 1 Bergmann, Peter der Grosse etc, VI, S. 123. 2 Weber, Das verånderte Russland, 11, S. 208. 3 Nye og forbedrede Efterretninger om det russiske Rige, I, S. 417. 4 Stamtavle i J. Chr. Bergs Saml. i Rigsarchivet. Fra en anden af Admiralens Brødre nedstammer Digteren, Homers og Euri pides's heldige Oversætter, Christian Wilster. Admiralens Enke levede 1746 med en Søn i Danmark, se Hubertz, Aktstykker vedk. Aarhus, 111, S. 348. 5 Norske Samlinger, 11, S. 474.37 vistnok født omtrent mellem Aarene 1672 og 1680, blev „Admiral". Denne tørre Oplysning er bogstavelig det eneste Ord, der meldes om ham i den Prestekrønike, hvori Faderen har funidet en Plads, 1 og den er tillige, saavidt jeg ved, den eneste Etterretning om ham, der er at opdrive inden den særlig norske Del af vort Sprogs Literatur. Men Historien kjender dog ikke saa lidet til den i Føde landet forglemte Mand. Han synes som russisk Admiral at indtage en underlig Mellemstilling mellem Cruys og Sivers paa den ene Side og sin Ven Wilster paa den anden. Som de to førstnævnte har han staaet i meget høi An seelse og rimeligvis været en meget dygtig Mand, med den sidstnævnte deler han den Skam at have været sin Hjemstats Fiende. Om hans tidligere Historie ved jeg forøvrigt ikke mere, end at han, hvad man saa omtrent kan vide paa Forhaand, ~havde i sin Ungdom forsøgt sig vel tilsøs". 2 Ikke usandsynligt har han faret ira Holland, hvilken Gjet ning bestyrkes derved, at hans Hustru, som vi skulle se, var en Hollænderinde. I 1718 havde han som Commandeur forladt den russiske Tjeneste og søgt til Danmark, i hvis Marine han tidligere ikke havde tjent. Man modtog ham her godt, idet man lod ham den 10de Mai 1718 indtræde i den danske Orlogsetat ien Commandeurs Stilling. Men nu maa der være indtruffet noget, som vi ikke kjende, der har bragt ham paa Kant med Danmark. Han maa paa en eller anden Maade have troet sig forbigaaet eller 1 A. Erlandsen, Biographiske Efterretninger om Geistligheden i Throndhjems Stift, Christiania og Levanger 1844—1855, S. 509. Denne Peter Bredal maa ikke forvexles med en anden af samme Navn, der tjente i den danske Flaade i Frederik lIFs Krig mod Sverige. 2 Peder v. Havens Reise udi Rusland, S. 207.38 noget lignende. Thi under 6te Mai 1720 blev han afske diget af dansk Tjeneste 1 og maa saa have forladt Dan mark i Yrede og Forbitrelse. Han vendte nu tilbage til Rusland, hvor han siden forblev, og kom der til Ære og Yærdighed. Den for om talte danske Gesandt Westphalen omtaler i 1723 hans Uvilje mod Danmark i stærke Ord. ..Han er." siger han. ..en Yiceadmiral Wilsters intime Yen. er ligesom han en Fiende af gode Patrioter: begge gjøre de sig formelig Umage for at skade os og omtale vor Administration. saavel den civile, som militære, som den mest ynkvær dige. især nåar Czaren

seiv er tilstede." - Ogsaa Schel tema 3 ved at tale om hans Fiendskab mod Danmark. I den nærmest folgende Tid omtales han ved Peter den Stores Begravelse. 4 hvorefter jeg i nogle Aar ikke finder ham nævnt. Desto mere faar man hore om ham under Keiserinde Anna. Forst var han i 1735 Medlem af en Commission. som da var nedsat for at bringe den forfaldne russiske Flaade paa Fode igjen. s og derpaa spiller han en fremragende Rolle under den bekjendte Krig med Tyrkiet. som Rusland forte i Forbund med 1 Datoerne findes hos Garde. Efterretninger om den dansk norske Flaade. IV, S. 640. Forf. har forøvrigt Intet om Bredal. 2 Depeehe af %\ 1723 (i Geh.-Arch.): ..Bredahl est l'in time du viceadmiral Wilster et devenu comme celui-ci le persécuteur des bons patriotes, Tun et Tautre se faisant un veritable étude de déehirer nos affaires et de traiter de la derniere pauvreté tout ce qui s'appelle chez nous direction tant civil que dans le militaire, partieuliérement. lorsque le Czaar est present." Bredal angives her at være født i Thrond hjern. hvilket vel. som oftere. betyder. at han er født i Stiftet. 3 Rusland en de Nederlanden. IV. p. 383: Hij was een vijand der Deenen. 4 Weber. Das verånderte Russland. 11. S. 209. 5 Depeehe fra Petersburg- til Kjøbenhavn af V\ Febr. s, AØsterrige i Aarene 1736—1739, og i hvilken Mimnich an førte den russiske Landhær og vandt sine største Laurbær, endskjønt Freden i Belgrad ikke bragte tilsvarende For dele. Efterat denne store Feltherre i 1736 havde gjen erobre! det siden 1711 atter tyrkiske Asow, kunde Rus land paany skabe sig en Flaade paa det Asowske Hav, hvor engang Cruys havde udfoldet sin ærefulde Virksom hed, og nu blev Bredal, der imidlertid var bleven Contre- Admiral, denne Flaades Øverstbefalende. For anden Gang kom altsaa en Nordmand til at optræde som Høistcomman derende i disse fjerne Farvande, Krigen, under hvilken Bredal snart forfremmedes til Viceadmirals Værdighed, var dog væsentligen Landkrig, og den nye Flaades Be drifter derfor ikke mange. Engang blev den i 1738 øde lagt ved Storm, da den skulde føre Proviant fra Asow til Kaffa. 1 Under Krigen maatte Bredal ogsaa gjøre Reiser til Petersburg for at niodtage Instructioner af Re gjeringen, ved hvilke Leiligheder han modtog store Gåver af Keiserinde Anna. Ved et af Bredals Sammenstød med Tyrkerne i det samme Aar hændte det, at disse sendte en Parlamentair til ham, der var Svensk af Fødsel, og at den norsk-russiske og den svensk-tyrkiske Kriger talte sammen i sine nordiske Sprog. 1 E. Herrmann, Geschichte des Russischen Staats, IV, S. 590 og samme Forlatters Beitrage zur Gesch. d. Russ. Reichs. Lpz. 1843, S. 151. E. Pontoppidan (Gesta et Vestigia Danorum, OL p. 491) omtaler Bredals Bedrifter, idet han dog gjør sig skyl dig i en Unøiagtighed i Henseende til deres Skueplads, paa følgende Maade: „Fortunatius res cessit Sivertsenio ac Wil stero nec non (quo haud parum nobis gloriari licent cive) domino Bredalino, hodie superstiti, utpote qui in novissimo adversus Portam Ottomanicam bello adornatae ad Astraean Classi Russicae summo eum imperio gloriose praefuit." Syn derlig nok omtaler Pontoppidan ikke Cruys med et Ord.40 Disse sidste Efterretninger findes hos Peter v. Haven. Denne danske Yidenskabsmand var i 1736 kommen til Rusland og var efter nogen Tids Forløb bleven Secretair og Prædikant hos Bredal. I sin her jevnlig benyttede Reise beskrivelse, der nød den Ære at ledsages med en anbe falende Fortale af Ludvig Holberg, 1 har v. Haven fortalt følgende om Bredal: ~Denne Herre er en Nordmand og taler endnu godt Dansk og er alene ved Me riter, dog langsom avanceret til sin hoie Charge. Han havde alle Sindets og Legemets Gåver. Og skal jeg give hans Charaeteer. saa kan jeg siet intet skrive om ham uden berømmeligt. Gudsfrygt. Fromhed, Ærlighed, For sigtighed og Tapperhed vare Dyder, som han ved alle Leiligheder i sit ganske Forhold lod fremblinke. I Sær deleshed besad han den rare Mente, at han aldrig blan dede sig i fremmede Ting, men var tro i hans eget og det. hvortil han ved hans hoie Embede var forbunden. Hans Frue er fra Holland og har lagt sig aldeles efter Studeringer, saa at hun af hendes Kjøn udi Forstand og Lærdom er et Mønster for andre. Hun har en Søn og en Datter. Sonnen var den Tid Overjægermester ved det fyrstelige Holstenske Hof og blev nu (1743) Ridder af 1 Holberg erklærer med Føie, at denne Reisebeskrivelse er ..skreven udi god gout og med Skjønsomhed". Den udmærker sig virkelig ogsaa ved en særdeles tiltrækkende Stil, og Forf. forekommer mig i denne Henseende endog at have et vist Slægtskab med Holberg seiv. Man læse f. Ex. Stykket om den russiske Adels Studeringer (i et Tillæg S. 112 —119). Mærkelig nok har Werlauff i sine Antegnelser til Holbergs Comedier ikke anført Holbergs i det nævnte Forord anbragte Bemærkninger om Udenlandsreiser, der godt kunde have passet i hans Commentar til Jean de France. P. v. Havens Reisebeskrivelse udkom ei alene i to danske Oplag, men over sattes ogsaa paa Tydsk, ligesom hans senere udgivne Efter retninger om Rusland oversattes paa Russisk og Fransk.den Russiske Alexander-Newsky-Orden. Datteren er gift med en fornemme, velhavende og velgjørende Groshandler ved Navn Stephan

Lindemann, som er lier fra Danmark og bor udi St. Petersburg." 1 Admiral Bredal skal være død 1753. 2 Hvad Sønnen angaar, da har Admiralen uden Tvivl faaet ham anbragt i Hertug Carl Friedrichs Tjeneste, da denne som Czarens tilkommende Svigerson opholdt sig i Rusland, og han er da fulgt med det holstenske Herskab til Kiel. I det nye Verk om Rusland, hvormed v. Haven efter sit andet Ophold i dette Rige som dansk Legationspræst har beriget vor Litera tur, fortæller han, at den yngre Bredal var Ridder af den holstenske Anna-Orden, og at han havde flere Børn. 3 At Peter Bredal, nåar han seiv var bleven sin fordums Kon ges Fiende, lod sin Søn gaa til Holsten, til det Fyrste hus, der saa bittert hadede Danmark, er betegnende nok. Foruden Admiral Bredal deltog endnu niindst to andre Nordboer som Søofficierer i den ovenomtalte tyr kiske Krig, nemlig de danske Capitainer Herzenberg + og Ske ving. Denne sidste skal navnlig have udmærket sig, „saa at endog Tyrkerne seiv gave ham den Berøm melse, at han havde saa tappert imodtaget Fæstnings kuglerne og igjen svaret af sine Kanoner, at man snart skulde have tænkt, at Prammen, som han commanderede, maatte være enten af støbt Jern eller Kobber'. Denne 1 Om Bredal sees flere Steder i v. Havens Reise udi Rusland: S. 8, 79 fig., 88, 144, 211 fig., 214. 260, 449, 451. 2 Garde, Efterretn. om den dansk-norske Flaade, IV, S. 647. 3 Nye og forbedrede Efterretninger om det russiske Rige. I, S. 410. Den yngre Bredal omtales ogsaa som grand veneur i Anledning af Carl Peter Ulrichs og Catharinas Bryllup i nogle Optegnelser af Sidstnævntes Moder, se Documens re latifs a I'lvistorie de Russie, vol. VII, p. 61. 4 P. v. Havens Reise, S. 231.42 Skeving døde under Krigen, og vor Hjemmelsniand kjøbte saa ved Auctionen hans danske Bibel. Psalmebog, Broch manns Postille ..og andre danske Bøger, tilsaminen for en halv Rubel".» En Nordmand i den russiske Flaade. der synes at have været af fremragende Dygtighed, men om hvis per sonlige Forhold man er uvidende, var Commandeur Thure Trane. Han nævnes i Aarene 1727—1732, men maa aabenbart allerede en god Stund før det førstnævnte Tidspunkt have været i Tjenesten. Gesandten Westphalen indberetter den 12te Juli 1732 til Kjøbenhavn, at der ganske nylig har været en stor Ildebrand i Cronstadt. To Commandeurer, begge norske Undersaatter af hans Danske Majestæt, Thure Trane og Peter Brand, have gjort det Utrolige for at hindre liden i at naa Magazinerne, især dem, hvor Krudtet bevaredes, saa disses Brand vilde have medført den halve Bys Tilintetgjørelse, og deres Bestræ belser havde fuldstændig lykkedes. Hertil huer den danske Gesandt følgende Oplysning om Trane: ..Jeg erindrer, at den afdøde Admiral Gruys, ligeledes en Nordmand ira Staden Stavanger, faa Dage før sin Død hviskede mig i Øret, at dersom vi kunde erhverve Trane for vor Konges Tjeneste. da vilde vi gjøre en gylden Acqvisition for den danske Krone, thi der var neppe i Europa en saa duelig Eqvipagemester som han". - Trane har altsaa været 1 P. v. Havens Reise. S. 82 og 250 og sammes Nye Efterretninger, 11, S. 126. „Deux commandeurs de cette flotte sujets de V. Mayté; nés dans son royaume de Norvegue, I'un s'appellant Thure Trane et I'autre Peter Brand, ont fait merveille pour em pécher que le feu n'ait gagne les magazins, particuliérement leur ou le poudre des canons était garde, qui couraient grand risque et par consequent toute la ville de Cronstadt avec les vaisseaux de guerre qui se trouverent dans le jjort et pour43 Ira Stavanger, og da rimeligvis tilhørt den samme Famili af dette Navn, om livem man ved, at den i Slutningen ai det sextende og ud i det syttende Aarhundrede var den anseligste i den da ganske lille By. : Han har saaledes været Crnys's Byesbarn, ja maaskee endog hans Frænde, i et hvert Fald hans Yndling. Navnet Thure, der ikke er norsk, er rimeligvis en Forvanskning af Tørris, Terje eller et andet Vestlandsnavn. En dansk Søofficier Peder Gr ib (født i Kjøben havn 1680 eller 1681) skal i den store nordiske Krig have været „Tordenskjolds tapre Vaabenfælle" og i Affæ ren ved Strømstad have mistet sin høire Arm ved en Kanonkugle. I Aaret 1720 blev han imidlertid ved Dom Ira Capitain degraderet til Capitainlieutenant, men dog benaadet med Afsked som Capitain. Gribs Brøde var den, at han havde ladet sig bestikke til ikke at op bringe „en Hoben svenske Passagerer", som han traf paa et engelsk Koffardiskib. 2 Han gik nu i russisk Tjeneste, hvor han skal have været i tre Aar som eonserver un pont de bois de plus que 100 toises de longueur; en quoi ces deux kommes étrangers ont parfaitement reussi. Icijeme souviens, que le defunt admiral Creus, qui était aussi Norvégien de la ville Stavanger, me dit quelques jours avant sa mort, mais seulement å I'oreille, que si nous pourrions attirer le commandeur Trane au service du roi, nous ferions une acqvisition qui vaudrait de l'or pour le bien du Dane marc, å cause qu'a, son avis il n'y avait pas en Europe un aussi bon et habile maitre d'equipage que le méme sieur Thure Trane. Mais les commandeurs ont dans ce pays-ci le rang avec les brigadiers, ils ont 600 rubles de gage fixe outre plusieurs autres douceurs." 1 Nogle, vistnok mindre iuldstændige Oplysninger om denne Slægt lindes i

Stamtavle over Familien Kielland samt nogle andre cognatiske (!) Familier, forfattet af Axel Chr. Z. Kiel land, Stavanger 1878, S. 57 Hg. 2 Suhms Saml. Skr.. XV, S. 413 (Suhms Nye Saml, 11, 2, S. 70).Capitain af første Grad. I 1726 opholdt han sig i Lii beck og fik, som vi senere skulle høre, et særdeles for delagtigt Vidnesbyrd ai Grays. Han vendte omsider hjem til Danmark, hvor han døde paa sin Eiendomsgaard Snoghøi 1757. At han v efter Krigen skulde have faaet denne Eiendoni som Foræring af Frederik IV", er vistnok en ..Tradition i Familien", men synes lidet at stemme med, at han netop i det Aar, da Krigen endtes, blev degraderet. 7 Jeg har nu nævnt en Række af dansk-norske Sø officierer, der have vundet tildels endog meget stor An seelse i den russiske Tjeneste. Selvfølgelig udgjøre disse kun et ganske forsvindende Antal i Sammenligning med de mange, der aldrig have drevet det til mere end under ordnede Stillinger. At efterspore alle disses Navne har ikke været min Hensigt, og det vilde heller ikke været mig muligt uden maaske ved Hjelp af russiske Kilde skrifter eller Archivsager. Som Exempler paa saadanne mindre fremtrædende nordiske Laiidsmænd i den russiske Marine fra Peter den Stores og den nærmest følgende Tid kunne nævnes to danske Mænd, Christopher Hauch og Johan Falch, der i 1710 opføres som Medlemmer af Kirkeraadet for St. Petri Menigbed, 2 og i det følgende Aar omtales af en dansk Reisende 3 to mod sin Konge fiendtlige Personer, Nordmanden Nils Osten og den dan 1 Gardes Efterretninger. IV, S. 640. Nye kirkehistoriske Saml. 3. R.. IJ, S. 25. Personalhistorisk Tidsskrift, I. S. 155 samt en Depeche fra Westphalen. dat. yV Marts 1726. Paa det sidste Sted angives han at have været Nordmand, hvilket vistnok er urigtigt. da hans Gravskrift heretter, at han var født i Kjo henhavn. 2 Bhsching. Gesch. d. evang.-luth. Gemeine, I. 225. Monrads og Æreboes Autobiographier ved Burman-Becker. S. 118. 158.ske Hans Aage sen (1726), begge forøvrigt omtalte som forvovne Søkrigere. 1 I en Rapport til Stiftamtmand Tons berg fra J. Wærn, dateret Frederikshalds Toldkammer 13de Juli 1723, nævnes en norsk Skipper Jon Jørgensen, barnfødt i Sponvigen og 40 Aar gammel, som i 1701 havde forladt sin Hustru og sit Hjem for at' gaa i Orlogstjeneste hos Czaren. Hans Hjemstavn skulde være Petersburg, og han ventedes ikke mere tilbage, da han var russisk Sø lieutenant. -' Efterhaanden tog Tilstrømningen til den russiske Sø tjeneste naturligvis af. Man kunde faa Officierspladsene be satte med Russere eller med Sønner af de fremmede Søkri gere, og det manglede ikke paa, at de Indfødte lagde Uvilje for Dagen mod Udlændingerne. Disse Forhold, paa hvilke vi komme til at gaa nøiere ind under Omtalen af Land krigerne, have i Forenmg bevirket, at det allerede under Keiserinde Elisabeths Regjering forøvrigt en Forfaldets og Nedgangens Tid for den russiske Marine var sjel dent at træffe dansk-norske Søofficierer i Rusland. Peter v. Haven mener at kjende alle dem, som paa den Tid vare ansatte. Det skulde, foruden Viceadmiral Bredal, være Capitainerne Lehmann, Spangenberg, 3 Knop- Hj ert eb er g, Fasting og Reis ne r samt en Lieutenant Johan Jørgen v. Kruse, der ~var af gammel dansk 1 YVestphalens Depeeher. En anden, ved Navn Anders Jørgensen, som ligeledes var født i Sponvigen, nævnes i en Rapport fra Peter Smidt, dat. Herrenrøden 19de Juli 1723, som reist med et Frede rikshaldsskib til Holland og som da staaende i moskovitisk Tjeneste. Denne Mand, Berings Ledsager paa Opdagelsesreiserne, v.ar født i Ribe Stift. Fr. Sneedorffs Saml. Skrifter, 111, 2, S. 292.Adel og søgte alle Leiligheder til at avancere", uden at det lykkedes ham. 1 Læseren vil maaske forundre sig over endnu ikke at have fundet den Mand nævnt, som vel af alle Nordboer, der have seilet under russisk Flag, maa kaldes den be rømteste, Vitus Bering ira Horsens. Han begyndte i 1725 den mindeværdige Opdagerbane i de nordøstlige Farvande, der afsluttedes med hans sørgelige Død. og passerede i 1728 det Stræde, som bærer hans Navn, dog vistnok „uden at ane Amerikas Nærhed". Men jeg har intet nyt at berette om Berings Liv eller Reiser og fore trækker derfor at lade ham uomtalt fremfor kun at gjen tage, hvad der findes i gjængse Skrifter. Hans Historie venter paa en værdig Monographi af en Landsmand. Bering er forøvrigt hverken den første eller den eneste Danske i russisk Tjeneste, hvis Navn er knyttet til de geographiske Opdagelsers Historie. Allerede paa samme Tid, eller endog noget tidligere, end da Cruys begyndte sine TJndersøgelser af Don og det asowske Hav, havde Czaren ogsaa sine Øine henvendte paa det caspiske. Den engelske Capitain John Perry, hvem vi skylde et særdeles vigtigt Skrift over Ruslands daværende Forhold, blev an vendt ved disse Arbeider. En af Perrys Assistenter var Dansken Schjelderup, 2 og denne blev det i 1699 over draget at bereise Kysterne af det caspiske Hav og optage Karter over dem. Men fra denne Reise vendte Schjelderup 1 Nye og forbedrede Efterretninger om det Russiske Rige, 2, S. 221, cfr. Reise udi Rusland, S. 291. 9 „One Sheltrup, who was of the Danish nation". John Perry, The State of Russia under the present Czar, London

1716, p. 103—105. Jeg kjender forøvrigt intet til denne Mand, der for Navnets Skyld ligesaavel kan have været en Nordmand som en Dansk.ikke tilbage. Ved Sydkysten af Havet, altsaa ved det gamle Medien, blev han fangen af Indfødte, Undersaatter af Persien, der berøvede ham hans Klæder og Instrumenter og kastede ham i Fængsel. Det persiske Hof fik strax Underretning om, at han var paagreben, og Foranstalt ninger vare allerede trufne til at bringe ham til Ispahan, men inden de Personer vare ankomne, der skulde hente ham, var Schjelderup allerede død af Feber. Hans Tjener blev derimod bragt til den persiske Residentsstad og efter at være udspurgt om Hensigten med hans Herres Reise, „hvorom hanvidste liden Besked", sat paa friFod. Af ham fik man nu Oplysning om Schjelderups sørgelige Skjebne. Den nysnævnte Perry angiver ogsaa, at en anden, endnu ældre Reisende, Isbrandt, som i Aaret 1692 eller 1693 foretog en Reise til China, der med Hensyn til Eu ropæernes Kundskab om det himmelske Rige ansees for epochegjørende, har været en dansk Mand. x Dette er dog ikke nøiagtigt, thi Isbrandt var en Holstener fra Gluckstadt. 2 Som saadan var han vistnok Kongen af Danmarks Undersaat, men kan dog ei vel faa Plads i en Oversigt over Danske og Norske i Rusland. Conseqvent rnaatte nemlig da ei alene den bekjendte tydske Flens burger Heinrich F i ek, der spillede en ikke ringe po litisk Rolle i Rusland, 3 men endog Feltmarskalk MUn ni ch 4 og hans Broder (som fødte Oldenburgere) her medtages, hvilket aabenbart vilde være misvisende og urimeligt. 1 Perry, 1. c. p. 82. „Mr. Isbrant a native from Denmark". Cfr. A. Briickner, Peter der Grosse, S. 474. Navnet synes at være hollandsk. 2 Dette sees af Scheltema, Rusland en de Nederlanden. 11, p. 15. 3 Julius Eckardt, Jungrussisch und Altlivlåndisch, S. 310—328. 4 Miinnich bevarede iøvrigt stedse baade Interesse for sit Hjem- 48 IV. Jeg gaar nu over til at omtale danske og norske Landkrigere i russisk Tjeneste, foreløbig under Peter den Store. Ligesom Tilfældet var med Søetaten, saaledes og saa her: man kjender vistnok kun de færreste Navne, de mærkeligere og lykkeligere Erigere, medens de fleste, de übetydeligere og sandsynligvis ikke saa sjelden forfeilede Mennesker i Regelen ere forsvundne og glemte. Tilsam men have alle disse Folk rimeligvis udgjort et temmelig stort Antal. men dette vilde have været endnu større, om ikke Frederik IV netop ved samme Tid havde først sendt betydelige Troppemasser ud af Landet som ..Auxiliær tropper" i den spanske Arvefølgekrig og deretter seiv fra 1709 af ført en langvarig Krig med Sverige. En af de tidligst forekommende dansk-norske Offi cierer i Peters Sold er Nordmanden Christian Røy em, Søn af Stiftamtmand Claus Røyem i Christianssand. Han døde i Rusland som Oberstlieutenant 1703. 1 I 1706 kom til Kjøbenhavn en Oberst i russisk Tje neste, kaldte sig nu «Nicolaus v. Langhe, Ihro Czarischen Majestat bestalter Obrister iiber ein Regiment Dragonen land, hvor det var hans Ønske at ende sine Dage, og en vis Hengivenhed for dets Herre. Kongen af Danmark. Frederik V lod ham derfor ogsaa i 1765 specielt bevidne sin Naade. Correspondence ministériale de Comte J. H. E. Bernstorff, publ. par P . Vedel, Copenh. 1882, 11, p. 195—196. En Broder søn af Feltmarskalken, hvem denne havde antaget sig og be stemt til Studeringer, maatte, da Onkelen forvistes til Sibi rien. gribe til at blive dansk Underofhcier, men drev det i Danmark til Generallieutenant og døde 1815. J. D. T. Manthey, Nekrologer over Danebrogsriddere 1809 —1817. S. 108—109. 1 Personalhistorisk Tidsskrift. IV, S. 25 (efter en Optegnelse af Chr. Røyems Broder).49 und eine bei der Infanterie'.' Han var ligeledes en Nord mand, der hjemme havde hedt Nils Lange og var det sidste Skud af den i det nuværende Jarlsbergs og Laur vigs Amt engang særdeles niægtige Adelsfamilie, Søn af den Ove Lange til Falkensten,- der 1670 solgte Hoved gaardene Brynla og Fritsø (Stammen til Laurvigs Grev skab) til U. F. Gyldenløve og deretter døde 1694 som Amtmand paa Hedemarken. Det var gaaet ud med den fordum saa rige Slægt, og Nils Lange, der var Capitain i Laurvigske Compagni, havde under 12te September 1699 „fraskrevet sig Arv og Gjæld efter sin Fader" og derpaa fristet Lykken blandt Moskoviterne. Øiemedet med hans Besøg i Danmark var at hverve flere Officierer til Czarens Hær, hvilket idetmindste tildels lykkedes ham. Hvor iænge Oberst Lange er forbleven i Czarens Tje neste, vides ikke. Han opholdt sig senere (idetmindste i Aarene 1720 —1722) i Hamburg uden nogen Ansættelse. I denne Tid synes han at have udfyldt sin Tid med lite rære Sysler, og man erfarer, at han stod i poetisk Brev vexling med Digteren Tøger Reenberg. Lange skrev sine Vers paa Tydsk, og Reenberg svarede paa Dansk. 3 For øvrigt vare hans Omstændigheder vistnok mislige. Fra Norge blev han som Skyldner i Generalinde Brockenhus's Dødsbo eftersat af Creditorer, og i 1723 var han, efter at H. Hammond, Den nordiske Missions-Historie, Kbhvn. 1787, S. 45-46. 2 Stamtavle over Familien Munck-Lange i Genealogisk-biogra phisk Archiv, Kbhvn. 1840—48. Kofod-Aneher kalder Lange i den Biographi af Reenberg, som lindes foran dennes „Poetiske Skrifter", der udkom i

Kbhvn. 1769, (I, S. 51) „en Elskere af Digtekunsten og Studeringer". Digte fra Reenberg til ham ntides i „Poet. Skr." I, S. 393, 395, 11, S. 264.50 have falleret, forsyunden fra Hamburg. Hans følgende Skjebne er übekjendt. Den mærkeligste af dem, som det lykkedes Nils Lange at hverve til Peter den Stores Tjeneste, var en dengang fattig og upaaagtet Student fra Horsens, Poul Vende Ibo. siden desto mere berømt under Navnet Lø ve norn. Hans Historie er for bekjendt til her at gjentages. Vi ville kun minde om. at han i 1707 i en Alder af 21 Aar kom til Rusland, hvor han først var Lærer for Langes Søn. men hans Hu stod til Krigstje nesten. i hvilken han efter allerede et Aars Forlob drev det til Capitain. Som saadan udmærkede han sig i Sla gene ved Liesna 1708 og Poltava 1709. hvorpaa han skal have gjort vigtige Tjenester ved at fremskynde Over givelsen af den svenske Hærs Levninger og til Belønning herfor være bleven Oberstlieutenant og Czarens General adjutant. Som Overbringer af russiske Ærinder kom han tilbage til Danmark i December 1710. hvilket gav Anled ning til, at han ombyttede den russiske Tjeneste med den danske, i hvilken han som bekjendt opnaaede de høieste Stillinger. ' Hvad der i Løvenørns russiske Episode særlig maa tiltale, er den store Humanitet og Godhed, han ved alle Leiligheder skal have udvist mod de ulykkelige svenske Fanger. "2 I Forbindelse med Løvenørn nævnes almindelig vis hans Ungdomsven. Nordmanden Thomas v. Westen, med hvem Xils Lange havde underhandlet om en An sættelse som Professor i Moskwa, hvilken v. Westen dog ikke kom til at overtage. :i 1 H. P. Giessing, Løvenørn. Kbhvn. 1847. C. H. Brasch. Gamle Eiere af Bregentved. Kbhvn. 1873. S. 350—497. 2 E. Pontoppidan. Gesta et vestigia etc. 111, p. 487. 3 Th. v. Westens Ungdomsbistorie. der i mere end almindelig Grad bar været udsmvkket med opdigtede Fortællinger, er51 Foruden Vendelbo og Henrik Wessel, hvem vi have omtalt blandt Sømændene, hvervede Oberst Lange to Studenter, Rye og Helt. Den første af disse, om hvem det udtrykkelig siges, at han siden blev Oberst i Norge, er udenTvivl Bergenseren Poul Christian Rye, f. 1684, der 1759 blev Commandant paa Bergenhus og døde 1773, Stamfader til en høitagtet Familie og Oldefader af den berømte Olaf Rye. Han deltog tilligemed Vendelbo i Slaget ved Liesna 1708 mod Lewenhaupt. x Om Helt vides kim, at han faldt i Slaget ved Pultava, hvor han skal have vist sig meget tapper og erobret tre svenske Standarter, hvorpaa Czaren skal have udbrudt, at han svarede til sit Navn. 2 En dansk Officier Kruse var saa uheldig at fornærme Menzikoff med sin skarpe Tunge. Denne blev forbitret, og da Kruse ikke vilde kalde sine Ord tilbage, blev han halshugget i St, Petersburg. Aaret vides ikke. ;i Under de Reiser, som Rasmus Æreboe. hvis Autobio graphi ovenfor flere Gange er paaberaabt, foretog i Rus land, traf han paa flere der ansatte Landsmænd. I Ka miniec-Podolski var saaledes i 1711 en dansk Adelsmand Kaas Commandant, I Kurland opholdt sig i 1712 Oberst lieutenant Nils Krag, en Svoger af Grev Christian Gyl denløve, og havde nylig tåget Afsked af Czarens Tjeneste. Om denne Krag ved man andenstedsfra, at han, der var født omtrent 1657, tidligere havde været Capitain i det nylig bleven oprenset af D. Thrap i Theol. Tidsskrift for den norske Kirke, 2. R., B. YIII. (Ogsaa særskilt: Thomas v. Westen og Finne-Missionen, Chra. 1882). 1 Se Olaf Ryes Biographi i nekrologiske Samlinger. udg. af H. P . Selmer, 11, Kbhvn. 1852. S. 173. Pontoppidan 1. c. Gjessing, Løvenørn, S. 342. hvor et Brev fra ham omtales. 2 Pontoppidan 1. c. " Sammesteds.52 Bergenhusiske Regiment, i livilken Egenskab han i 1701 boede i Hafslo i Sogn. Han er saaledes i en forholdsvis fremrykket Alder reist til Rusland. Nogle Aar efter, at han her havde tåget Afsked. døde han 1715. 1 Yicecomman danten i Riga, Generalmajor Busch, hvem Æreboe saa der i 1713, har rimeligvis ogsaa været Dansk, siden vor Reisende kalder ham ..min og alle Danskes Ven". 2 Nordmanden Bernhardus v. Krogh (f. 1683), Søn ai' den Oberstlieutenant G. F. v. Krogh paa Flahammer i Sogn, hvem Holberg i sin Barndom besøgte, 3 og Far broder af den commanderende General i det Norden fjeldske G. F. v. Krogh (f 1818), var 1701 Student i Kjøbenhavn. Han blev Oberstlieutenant i russisk Tjeneste og skal som saadan have været ~Generaladjutant hos Felt marskalk ScheremeterT-'. 4 Under denne har han da maa ske kjæmpet mod Carl XII og mod Tyrkeme i Walla chiet 1711. Krogh synes aldrig at være vendt hjem. Dansken Hans Himmerich, der senere var Kjø benhavns Politimester under den store Ildebrand 1728. havde i den store nordiske Krigs Tid været saavel i polsk som russisk Tjeneste. 5 Skjønt ikke Nordbo af Fødsel kan her medtages Friedrich Hartvig v. Nostitz, der i hele tretten Aar (1694—1707) havde været Commandant i Christianssand, i de senere Aar med Obersts Grad, og under Holbergs Op Hofman, Danske Adelsmænd, I, S. 185 (Tabellen) samt Hecl delelser af H. J. Huitfelclt-Kaas. 2 Joh. Monrads og R. Æreboes Autobiogr.. udg. af Burman- Becker, S. 131. 147, 162. :i Norsk hist. Tidsskrift, 11. S. 253—254. Efterretninger om Fa milien Munthe, Chra. 1883, S.

154. 4 B. Moe, Tidsskrift for den norske Personalhistorie, 11, S. 238. 5 Personalhistorisk Tidsskrift, I, S. 286. N. M. Petersen. Bidrag til den danske Literaturs Historie (1. Udg.), IV, S. 249.53 hold i denne By været hans Discipel i det franske Sprog. Han gik siden i russisk Tjeneste og gjorde sig som saadan bekjendt ved Erobringen af Elbing 1710, men forlod derefter Rusland, blev venetiansk Cavallerigeneral og døde omsider, eiter endnu engang at have skiftet Herskab, som polsk saxisk Generallieutenaut 1738. x Dengang den russiske Flaade i 1716 seilede til Dan mark, tjente en født Bornholmer som Generalmajor ved den samme Udrnstnings Landtropper. Hans Navn var Jens Bohn (egentlig Stuve). Oprindelig var han dragen ud som Lieutenant ved de Hjelpetropper, der sendtes den engelske Regjering i Begyndelsen af den spanske Arve følgekrig, og havde da kjæmpet i Brabant, derefter havde han delfaget i østerrigsk Tjeneste i Krigen i Norditalien, og endelig havde Keiser Joseph 1708 sendt ham til Rus land, da Czaren havde udbedt sig en god Generalkvarter mester. Som saadan havde han bl. A. været med ved Pultava. Da han kom til Kjøbenhavn, deponerede han hos sin Farhroder, Stadshauptinand Stuve sammesteds, en Sum af 10,000 Ducater, idet han haabede at faa en pas sende Ansættelse i sit Fædreland. Han søgte hos Over krigssecretairen, Gabel, om at blive Oberst, men denne vilde kim indstille ham til Major. Han fortalte da dette til Czaren og erklærede, at han efter en saadan Behand ling ikke mere vilde tænke paa dansk Tjeneste. Peter skal da paa Stedet have udnævnt ham til Generallieute nant og siden ogsaa have skjænket ham et Gods i Nær Inter discipulos meos numerabam viros etiam primi subsellii, e. g. praefectum arcis Nostitzium, qui paulo post signa impe ratoris Russici secutus, inter illustres hujus seculi duces habitus est. L. Holbergii Opuscula quaedam Latina. I, Lips. 1737, p. 24—25. Cfr. de af mig lierom i Norsk hist. Tidsskr., 11. S. 282 citerede Kilder.heden af Reval, hvor han tilbragte sine sidste Aar med Læsning og Studier. 1 I Lister af utvivlsom Paalidelighed anføres han i 1718 blandt de russiske Generallieutenanter og i 1725 mellem Generalerne. - Det er ovenfor omtalt, at Vice-Admiral Wilster havde tre Brodersønner. der gik ind i den russiske Hær, Sønner af Commandanten i Frederiksstad. Generalmajor Peter Jacob Wilster. :! Den Ældste. Johan Wilster. bler i Rusland ..Capitain og Professor i Mathematik". Den anden, Do minicus Wilster. er mere bekjendt. Han havde været ansat i den norske Hær. men var i 1715 gaaet over til Svensken og skulde i hint Aar gjøre Tjeneste som Ki tillericapitain ved Stralsund. men da han ikke kunde slippe ind i den beleirede Fæstning, sendte Generalgouver neuren. Mauritz Wellingk. ham med et Anbefalingsbrev til Arveprindsen af Hessen (den senere Kong Frederik I) og tilkjendegav. at Wilster kunde give gode Oplysninger om Forholdene i Norge. dersom der skulde foretages noget mod dette Land. Arveprindsen optog denne Tanke med stor Iver og lod Wilster opsætte et Udkast til Angrebs plan paa Norge. hvilket den 21de Sept. 1715 sendtes Carl XII. Kongens Svar kjendes ikke. men det antages, at Arveprindsens Forslag har bidraget adskilligt til at Carl i det følgende Aar gjorde sit bekjendte Forsøg paa at erobre det Søndenfjeldske. 4 Denne Mand er uden Tvivl den samme ~Brodersøn af Admiral Wilster", der senere nævnes som russisk Artillerioberst og i denne Egenskab endnu 1 Efter nogle i 1782 nedskrevne Optegnelser. der ere trykte i Personalhistorisk Tidsskrift, 11. S. 69—73. 2 Weber, Das verånderte Russland. 11. S. 189. Bergmann, Peter der Grosse, VI, S. 123. :! Se om denne dorske Samlinger, Svo, 11, S. 120—121. 4 Johan August Lagermark, Karl Xll's Krig i Norge 1716, aca- demisk Afhandling. Upsala 1883, S. 14—15.55 levede i Keiserinde Elisabeths Regjeringstid. 1 En tredie Broder, Christian Wilster. der i dansk Tjeneste skal have været Sølieutenant, blev i Rusland ~tngenieurc apitain". - V. Under den store nordiske Krig havde eiter Da tidens Opfatning Danmark og Norge fælles Interesser med Rusland, og Frederik IV stod i mange Aar i et ligefremt Forbund med denne Magt. Der kunde altsaa dengang saa langtfra gjøre sig patriotiske Betænkeligheder gjældende hos danske og norske Mænd. naar Talen var om at gaa i russisk Sold, at de meget mere kunde be tragte en saadan Tjeneste som priselig og gavnlig, især da det jo fordetmeste gjaldt at komme ..Arvefienden" Sve rige tillivs. Længe kunde det dog ei vare. inden det idetmihdste til visse Tider maatte gaa op for deni, der bleve noget mere bekjendte med de virkelige Forhold, at Danmarks Yen skab med Rusland nok tilsidst kunde blive betænkeligt nok. Dette viste sig som bekjendt allerede under Cza rens bekjendte Besøg i Danmark 1716. 3 Under saadanne Omstændigheder var det naturligt, at den danske Regje ring mere end sædvanligt maatte mindes, at ikke faa af Kongens fødte Undersaatter befandt sig i russisk Tjeneste. Den oftere omtalte Gesandt Westphalen, der ledsagede. Peter til Danmark og derfrå videre omkring paa Czarens P. v. Havens nye og forbedrede Efterretninger. I. S. 417. - De tidligere omtalte Optegnelser om den Wilsterske Familie. (Mig meddelte af Fuldm.

Huitfeldt-Kaas). ;! Disse ere nu udtømmende behandlede af E. Holm, Studier til den store nordiske Krigs Historie. I. i Dansk hist. Tidsskr., 5 R.. ITI. 55 levede i Keiserinde Elisabeths Regjeringstid. 1 En tredie Broder, Christian Wilster. der i dansk Tjeneste skal have været Sølieutenant, blev i Rusland ~tngenieurc apitain". - V. Under den store nordiske Krig havde eiter Da tidens Opfatning Danmark og Norge fælles Interesser med Rusland, og Frederik IV stod i mange Aar i et ligefremt Forbund med denne Magt. Der kunde altsaa dengang saa langtfra gjøre sig patriotiske Betænkeligheder gjældende hos danske og norske Mænd. naar Talen var om at gaa i russisk Sold, at de meget mere kunde be tragte en saadan Tjeneste som priselig og gavnlig, især da det jo fordetmeste gjaldt at komme ..Arvefienden" Sve rige tillivs. Længe kunde det dog ei vare. inden det idetmihdste til visse Tider maatte gaa op for deni, der bleve noget mere bekjendte med de virkelige Forhold, at Danmarks Yen skab med Rusland nok tilsidst kunde blive betænkeligt nok. Dette viste sig som bekjendt allerede under Cza rens bekjendte Besøg i Danmark 1716. 3 Under saadanne Omstændigheder var det naturligt, at den danske Regje ring mere end sædvanligt maatte mindes, at ikke faa af Kongens fødte Undersaatter befandt sig i russisk Tjeneste. Den oftere omtalte Gesandt Westphalen, der ledsagede. Peter til Danmark og derfrå videre omkring paa Czarens P. v. Havens nye og forbedrede Efterretninger. I. S. 417. - De tidligere omtalte Optegnelser om den Wilsterske Familie. (Mig meddelte af Fuldm. Huitfeldt-Kaas). ;! Disse ere nu udtømmende behandlede af E. Holm, Studier til den store nordiske Krigs Historie. I. i Dansk hist. Tidsskr., 5 R.. ITI.anden Udenlandsreise, havde ogsaa, allerede førend han ibrlod Petersburg, havt hemmelige Samtaler med den fra Kasan hjemvendte Viceadmiral Cruys og kunde melde om denne: ..Er scheint wohl intentionirt zu sein", og med delte, at han gjennem Cruys havde modtaget mærkelige Oplysninger. ' Farerne i 1716 dreve over, ligesaa de i de følgende Par Aar truende Udsigter til, at Peter skulde slutte Fred med Sverige og deretter prisgive Danmark-Norge til Carl XIPs Hevn. I 1720 hændte det, at Cruys som Patron for den lutherske St. Petri Menighed tilligemed dennes Præst og andre Danske eller Norske indgav en Ansøgning til Frederik IV om Hjelp til en bedre Kirkebygning, og denne Ansøgning blev da anbefalet paa det varmeste af West phalen. der anførte, at Antallet af Danske og Nordmænd i den russiske Hovedstad var lneget stort. - Længe varede det dog ikke, førend Stillingen igjen blev meget betænkelig. Aarsagen hertil var, at Hertugen af Holsten-Gottorp, Carl Friederieh: hvem den danske Konge i hans Mindreaarighed havde berøvet hans Andel af Slesvig, og som deretter var bleven bittert skuffet i sit Haab om som Carl XFs Dattersøn at blive Konge af Sve rige, havde tåget sin Tilflugt til Rusland og søgt Beskyt telse hos Czaren, med hvis Datter Anna han omsider efter mange Ydmygelser og lang Prøvetid blev forlovet og om sider gift. Denne Forbindelse blev skjebnesvanger for Dan mark og Norge gjennem flere Generationer, og Freden blev flere Gange usikker. Depeche fra Danzig- af 18de Marta 1716 2 Westphalens Depecher. Jeg kjender ikke Udfaldet af denne Henvendelse. Til St. Petri Kirke og Skole indkom imidlertid uvist i hvilket Aar en Collect fra Danmark til et Beløu at 750 Rubler. P. v. Havens Reise udi Piusland. S. 70.57 Det var paa denne Tid, at Po vel Juel vandt sin sørgelige Navnkundighed som Landsforræder. Denne Mand, en Thrønder af Fødsel, har ganske vist i visse Retninger besiddet Talent, hvilket han, skjønt ustuderet, godtgjorde ved et Par ganske mærkelige literære Arbeider, et Lære digt om „et lyksaligt Liv" og et landøkonomisk Skrift, „En god Bonde, hans Avl og Bjering". Men han var til lige en mere end almindelig Fusentast og uforbederlig Projectmager, ja endog hengiven til Chiromanti, Drøinme tyderi og lignende Ting, som allerede af Datiden erkjendtes for Galskaber, dertil i allerhøieste Grad forfengelig og endelig en Mand af et saa siet Rygte, at man almindelig mistænkte ham som Mordbrænder. * Han havde i 1711 eller 1712 gjort et fordelagtigt Indtryk paa den daværende Vice statholder i Norge, Baron Waldemar Løvendal, og rimeligvis ved dennes Anbefaling opnaaet at blive Amtmand i Lister og Mandal i Christianssands Stift, i hvilken Stilling han frem kom med adskillige Projecter og tillige fik mange Fiender. Hans Opsætsighed og Umedgjørlighed medførte tilsidst, at han under 16de Juni 1721 blev afskediget fra sit Embede, ved hvilken Leilighed man lod ham forpligte sig til ikke at gaa i nogen fremmed Magts Tjeneste. I Kjøbenhavn, hvorhen den misfornøiede Mand nu begav sig, kom han i Berøring med en svenskfødt Major Hoiiing, der var i Hertugen af Holstens Tjeneste, og med en svensk Ge neralmajor Coyet, der hørte til samme Hertugs Parti, og knyttede tillige Forbindelser med den senere saa bekjendte russiske Statsmand Bestucheff, dengang (siden 1720) Cza rens Minister ved det danske Hof. Nu såtte Juel Kronen 1 Herom haves to af hinanden uafhængige Vidnesbyrd, nemlig foruden i Deichmans nedenfor citerede Optegnelser ogsaa hos C. Gjessing,

Danske, norske osr islandske Jubel-Lærere. I, S. 1.58 paa sit Fusentasten ved at udkaste en Plan til gjennem en Expedition til Grønland. Island o. s. v. at spille Norge i Hænderne paa Czaren. Han havde allerede seiv beslut tet sig til at reise til Rusland og der at tåge Tjeneste, da Forhandlingerne røbedes og han seiv inaatte ende sit forfeilede Liv paa Retterstedet den Bde Marts 1723. Povel Juels historiske Betydning er fra norsk Side bleven stærkt overvurderet, og man har endog randet, at han ~ved sin Begavelse og Fædrelandskjærlighed havde været en bedre Skjebne værdig".] Men var væsentlig mis brugt, og livad ~Fædrelandskjærligheden" angaar, kan det dog, foruden hvad der ovenfor er anført, endnu erindres, at han mellem andre Projecter ogsaa havde fremsat dette, at og Bondedøtre ikke maatte forlade sin Hjemstavn eller gribe til andet end Bondehaandtering", med andre Ord, han foreslog Stavnsbaandets Indførelse i Norge. 2 1 J. E. Sars, Historisk Indledning til Grundloven, Chra. 1882. S. 87. '2 T. A. Becker, Historisk Museum, S. 62. Om Povel Juel se bl. A. Andreas Hojer, Konig Friederich des Vierten glorwur digstes Leben, Tondern 1829 (hg. v. N. Falck), 11, S. 97—101; Odin Wolfs Journal for Politik, Natur- og Menneskekundskab, 1809. B. 3; Carl Deichmans Optegnelser om ham, medd. af P. Botten Hansen med Anmærkninger i Illustr. Nyhedsblad for 1859 (ogsaa særskilt); N. M. Petersen, Bidrag til den danske Literaturs Historie (1. Udg.), IV, S. 424 fig.; C. E. Secher i Danske Samlinger, 111. S. 47 Ag. (cfr. P. W. Beckers Anmel delse heraf i Dansk. hist. Tidsskr., 3. R.. VI. S. 528—529); Const. Flood, Povel Juel, en Levnetsbeskrivelse, Mandal 1876; (M. S. Dedekam) Bidrag til Arendals Beskrivelse, Arendal 1860, S. 41—42 I Anledning af Juels Henrettelse udgav P. J. Phønix berg „En ny Vise om den drømmende Printz, seiv indbildte Chiromanta og underlige Grillenfænger eller Projectmager Po vel Juel, hans forræderske Intention imod Grønland, Island, Færøe og Norge. Forfattet i en Samtale mellem Povel Juel og hans Phantasie". (Dansk hist. Tidsskr., 3. R.. 11, S. 15). Ret59 En anden Nordmand, der ved denne Tid havde knyttet Forbindelser med Bestuchetf, men dog kim benyttede disse i sin Konges Interesse, var den senere Lagmand i Nord land Thomas Bredal, et Sødskendebarn af den ovenfor omtalte russiske Viceadmiral og Fader af den i Theater historien siden bekjendte throndhjemske Borgermester Nils Krog Bredal. Bredal, der senere har nedskrevet sine Erin dringer om disse Ting, heretter, at Bestucheff i den Tid be nyttede i sin Tjeneste en norsk Sølieutenant, der tidligere havde tjent paa den russiske Flaade, samt at Povel Juel dels ved egne lagttagelser, dels ved Correspondance havde søgt at samle Oplysninger til Brag for Rusland om norske Havne og Fjorde. Han tilføier, at i Tiden nærmest efter 1729, da han seiv kom til Nordland som Lagmand, havde Russerne jevnlig anstillet Undersøgelser om Nordland og Finmarken, der tyde paa, at man allerede da har næret Planer til at bemægtige sig disse norske Provindser. 1 Værre blev det under Catharina I, og ira Slutningen af 1726 herskede der i Kjøbenhavn den alvorligste Æng stelse, Rusland ophidsede den tydske Keiser og Kongen af Preussen mod Danmark og foretog seiv store Sørust ninger. Meningen skal have været at hjemsøge de danske Øer og Kyster paa samme Maade, som Sverige var blevet mærkelig er Christian Falsters Bemærkning phi lologicae, I, p. 1.): Debito supplicio insignis ille parricida patriae Paulus Julius nefanda animi consilia jam anno 1723 expiaverat, quum ego Hauniae aliquot post interjectis annis in taberna libraria vitam hominis narrari forte audirem. Con stabat illa partim ex artibus Catilinae partim ex somniis. Unum hoc ruemorabile visum est, quod adventante jam postremo vitae die multa et praeclara, ut erat magna vi ingenii, de anima cum doctis dissereret. 1 Norsk historisk Tidsskrift, IV, S. 487—491. (Den unavngivne Lieutenant antager jeg at være den samme, der i Danske Saml., 111, S. 62 kaldes Roll.60 herjet i de Par sidste Aar af den store nordiske Krig, ja at bevæge Sverige til at tillade, at en russisk Hær gjen nem Jemteland førtes ind i Throndhjems Stift, alt for at skaffe Hertugen den tabte Del af Slesvig tilbage. Nu kom de i Rusland ansatte danske og norske Mænd, naturligvis først og fremst Søkrigerne, i en meget vanske lig Stilling. De fleste af dem viste sig at være trofaste Mænd, hvem en Krig mod det gamle Fædreland og deres fødte Konge forekoin at være det værste af alt. Ge sandten Westphalen kunde derfor i saa Henseende give gunstige Indberetninger om. at hine Landsmænd vare me get utilbøielige til i Tilfælde at kjæmpe mod Danmark, hvorhos de ogsaa trøstede Gesandten med. at den rus siske Fiaades Tilstand i Virkeliglieden var saa skrøbelig. og at den danske Flaade var saa overlegen, at der ikke var stor Grund til Frygt for en Søkrig. ' Kun faa ildesindede Danske og Norske gaves, af livilke vi allerede have nævnt de vigtigste. Wilster og Bredal, medens den gamle Crnvs og Sivers, paa den Tid vistnok de indflydelsesrigeste i den hele Coloni. vare meget velvillige mod Danmark. Danske og Norske i Petersburg udtalte i Fortrolighed for West phalen, at de haabede. at ..der endnu vare Tordenskjolder i den danske

Flaade", og Cruys anbefalede den tidligere nævnte Søofficier Grip, der for Tiden opholdt sig i Liibeck, som en Mand, der kunde gjøre stor Nytte paa den danske Flaade.'-'] F. Schiern, Historiske Studier, 11. S. 303 flg. 2 Depeche af -,-V April 1726: „Nos mariniers Danois et Nor végiens. qui sont ici, sont cTopimon. que le eanal de Calmar est I'endroit, ou nous devons mediter de frapper notre eoup de partie contre eette flotte Plutone. que les galieres Russes et cela a tout prix. Il y a encore, disent ils, de thornskioldt (!) dans la flotte Danoise".Under disse Omstændigheder fandt Frederik IV at burde udstede en almindelig Advarsel til alle dem af hans „Vasaller og Dndersaatter", der stode i fremmede Magters Tjeneste, om at de ikke maatte „lade sig bruge imod Kongen, deres souveraine Arvekonge og Landsherre, eller og deres Fædreneland".] Skjønt denne Tilkjendegivelse, der er dateret 21 Mai 1726, undgaar at nævne Rusland, er det dog let at indse, hvad der menes. Det spændte Forhold medførte, som bekjendt, at ikke alene den danske Flaade under Schoutbynacht Michael Bille, men ogsaa en betydelig engelsk under Viceadmiral Charles Wager afgik til den finske Bugt i Foraaret 1726. Rusland havde gjort Rustninger, men tre af de dansk-norske Søofficierer i Czarindens Tjeneste, nemlig Wilster, Nord manden Nils Osten og Dansken Hans Aagesen, berettes at have været de eneste af Frederik IVs gamle Undersaatter, der ved denne Leilighed vare russiske Skibschefer. 2 Men det kom dog ikke til Fiendtligheder, da Russerne ikke vovede at binde an med saadanne Modstandere, uagtet der nok var paatænkt et Forsøg paa at stikke lid paa de engelske og danske Skibe ved Hjelp af Galeier og Brandere. Saavel Danmark-Norge som Sverige tiltraadte Aaret efter, 1727, det Forbund, som nogen Tid i Forveien under Navn af det hannoveranske var stiftet mellem Vestmagterne England og Frankrige imod Rusland og de denned for A. Bussæus, Historisk Dag-Reoister o. s. v. Kbh. 1770, S. 242. Westphalens Depecher. (At jeg i denne Afhandling jevnlig har kininet benvtte utrykte Gesandtskabsberetninger, skyldes Professor E. Holms Forekommenhed). Om Wilster heder det ellers, at han allerede i 1722 havde været bestemt til at føre Overbefalingen mod Danmark, ifald Fiendtligheder da skulde udbryde. A. Hoyer, Konig Friedoricli des Vierten glorwiiruigste Leben. 11, S. 6362 bundne Magter, Østerrige og Spanien. livis Forbindelse kaldtes det wiensEe. Dette bevirkede naturligvis kun. at Fredsbruddet i Norden rykkedes endnu nærmere, og atter i dette Aar gjentoges Expeditionen mod Ruslands Kyst. idet Bille førte en dansk, Sir John Norris en engelsk og Friherre Taube en svensk Flaade i Søen. Landtropper mobiliseredes ved Eideren. i Finland og i Pommern, ja endog Throndlijem tænkte man at sætte i Forsvarsstand, da det Hele pludselig blev overflødigt paa Grund af Ca tharina IFs Død, der indtraf 17 Mai 1727. l Efter at have været saa stærk, som vi efter den fore gaaende Fremstilling maa antage, er uden Tvivl Indstrøm ningen af Nordboer bleven meget formindsket i den føl gende Menneskealder eller endog i noget længere Tid. De ikke mange danske og norske Søofficierer, der, som vi saa, tjente Rusland under Anna Ivanowna, have vist nok kun været Levninger af den ældre Stok. Af Land krigere har jeg kun stødt paa faa i Tiden før Catharina 11. Nogle Exempler kunne dog anføres. 1 en Gesandtskabsberetning fra Petersburg ietaf de første Aar af Christian Yl's Regjering omtales en dansk Officier, der ikke navngives, men om hvem det heder, at han var født i Nestved og i sidste Krig i Norge havde staaet i Generalmajor Kruses Regiment og der meget ud mærket sig mod Svensken. Nu havde denne Maud i Rus land indlagt sig store Fortjenester af Stuterierne (les harast En Nordmand, Thomas v. Cappelen, født i Drammen, havde forladt den danske Tjeneste og var fal den i Mmmichs Tyrkekrig 1738:- to danske Brødre Hen 1 F. Schiern, Historiske Studier, 11. S. 303—323. 2 Dansk historisk Tidsskrift, 5. R., I, S. 143. Hans Datter blev gitt med den berygtede, nedenlor nævnte Magnus Beringskiold.63 rik og Nicolai Peter Zeuthen, begge Studenter fra Roskilde Skole, vare russiske Officierer. Idetmindste den første, der blev Capitain, var oprindelig kommen til Rus land som Hovmester. a Da Jacob Langebek i 1754 gjorde et Besøg i Petersburg, fandt han i sin Dagbog ikke An ledning til at omtale mere end en eneste militær Lands mand, en Fænrik, medens ban nævner tre danske, i den russiske Hovedstad bosatte Kjøbmænd, Lindholm, Magnus sen i Milliongaden og Admiral Bredals Svigersøn Lindeman. 2 Flere Grunde virkede ogsaa til at standse Bevæ gelsen til Rusland. Først var der Tider, som under Peter II og Elisabeth, da Fremmede overhoved ikke vare vel seede, men ligefrem forhadte, dernæst var Foiholdet mel lem Danmark og Rusland stundom kjøligt, stundom ligefrem uvenligt. Det slesvigske Spørgsmaal stod fremdeles uløst, og om end Hertug Carl Frederik (f 1739) aldrig og hans Søn Carl Peter Ulrik først efter sin Moster Elisabeths Thronbestigelse fik nogen Udsigt til Magten i Rusland, 3 val det dog neppe vel seet, at danske og norske Undersaatter toge russisk Tjeneste. Denne var heller ikke i og for sig saa fristende, thi

Lønningerne vare ikke høie. Allerede i 1715 bemærker Weber udtrykkelig, at Officiererne have 1 G. Giessintj, Ny Samling af Danske. Norske og Islandske Jubel- Lærere, B. 11. 2, S. 194. 2 Langebekiana ved R. Nyerup, Kbhvn. 1794, S. 236 %. Fæn rikens Navn og Fødested er forsætlig udeladt. og det anføres kun, at han „har Venner i Pinneberg". Kimeligvis har det været e'i ulykkelig Mand af god Familie. ;1 Efter Carl Frederiks Død (1739) sendtes en overordentlig Ge sandt fra Kiel til Peteisburg for at melde Dødsfaldet og under søge, hvorledes den unge Hertugs Sager stode. Denne Ge sandt, der just ikke kunde hjembringe nogen trøstig Efterret ning, var den tidligere omtalte yngre Bredal, Viceadmiralens Søn. F. Krogh, Historiske Minder, Kbhvn. 1882, S. 67. 564 „gar schlechteßesoldung", l og rimeligvis have de maattet skaffe sig en stor Del af sit Udkomme per nefas. Ogsaa v. Haven bemærker. at ~det russiske Krigsfolk faa i Lig ning med andre liden Gage".2 Man vil derfor ogsaa se. at Danske og Norske, der søgte fremined Krigstjeneste. i denne Tid i Regelen ere dragne til Frankrige, Østerrige 3 eller Preussen. Allerede i Frederik Wilhelm Ts Tid forstode de preussiske Hververe sin Kunst ganske udmærket, og adskillige Personer fra Danmark og Norge have tjent blandt hans lange Grena derer. 4 Officiererne droge derimod maaske helst til Frank rige. Frederik ITs store Ry har i Syvaarskrigens Dage ogsaa samlet nogle af vore Landsmænd under hans Faner lige indtil ganske unge Mennesker som f. Ex. den senere Digter Johannes Evald. Under Syvaarskrigen var det, at Forholdet mellem Danmark-Norge og Rusland atter blev mere og mere spændt. Allerede Russerues Hensigt at beholde det afdem erobrede Østpreussen maatte for Danmark medføre de mest be grundede Bekymringer. og den ældre Bemstorff har som 1 Zeitgenossische Berichte, hg. v. Hermann, 11, S. 50. 2 Reise udi Rusland. S. 275. „En Oberstes Gage er maanedlig ungefær 50 Rubel, og godtgjøres ham desforuden 6 Densicki eller Soldater til hans Persons Tjeneste. En Oberstlieutenanta Gage er 40 Rubel og 4 Densicki, en Major har 35 Rubel og 2 Densicki. en Capitain 30 Rubel og 2 Densicki, en Lieutenant 25 Rubel og 1 Densick" o. s. v. 3 En Nordmand, der gjorde Lykke i Østerrige, var Adolf Nico lai v. Alfson. Han blev Baron og Pudder af Maria-Theresia- Ordenen og døde i Olmiitz 1779 som Generalfeltvagtmester og Artillerichef. Illustr. Nyhedsblad 1860, No. 33, hvor han er afbildet. Det er vistnok den samme som den „Lieut. Nicolai Alfsen", til hvis Navnedag den bergenske Prest Camstrup i 1733 skrev en ~Binde-Strophe", se O. Camstrups Trifolium me tricum, Kbhvn. 1739, 4to, S. 44. 4 O. A. Øverland i F. Båtzmanns Ugeskrift, Chra. 1884, No. 12 og de der citerede Kilder.65 bekjendt været tilsinds at tilraade Frederik V at tåge Parti i denne europæiske Krig til Fordel for Preussen. ' Udsigten til et Fredsbrud med Rusland paa denne Maade forsvandt vistnok, men desto mere truende var Faren paa (hund af den russiske Thronfølger, Holsteneren Carl Peter Ulriks fanatiske Had og Hevngjerrighed. Alt tegnede, som Enhver ved, til den alvorligste Kamp i Holsten, hvor Danmark-Norge derfor ogsaa maatte foretage store Trop pesamlinger. De Officierer, som tjente i Syvaarskrigen, bleve nu tilbagekaldte. - Rusland var saaledes det sidste Sted, hvor danske og norske Undersaatter ved den Tid skulde være at søge, om man ikke tænker paa de Deser teurer, der ikke skulle have været ganske faa under den holstenske Campagne. :< Under denne indtraf forøvrigt det Særsyn, at over tredive svenske Officierer meldte sig som Frivillige til dansk Krigstjeneste. 4 Ogsaa denne Gang, ligesom i 1727, afværgedes Kri gen ved et Dødsfald, dennegang Peter ffl's, s og under Catharina II blev efterhaanden Forholdet mellem Dan mark og Rusland stedse mere og mere intimt. (P. Wedel:) „Ostens Gesandtskaber" i Dansk hist. Tidsskrift, 4. R., I, S. 51!) flo;. '-' 0. Vaupell, Den danske og den norske Hærs Historie, 11, S. 89. Der anføres her to Nordmænd, som ei kunde adlyde, Hanni bal Akeleye af andet vesterlenske Regiment, der i Slaget ved Torgan haardt saaret var bl even østerrigsk Fange, og Johan Svendsen af nordenfjeldske, der i samme Slag var falden i preussisk Fangenskah. De havde altsaa kjæmpet hver paa sin Side. :i P. Wedel, Den ældre Grev Bernstorffs Ministerium. Khhvn. 1882, S. 231. 4 Sammesteds, S. 226. l>7n M. Beringski olds og P ant zau - Ascheb ergs Ophold og Bedrifter i Rusland ved denne Tid se Dansk historisk Tidsskrift, 5. R,, I, S. 153—161 og Danske Samliuger. IV, S. 289 flg. 66 VI. Dette fremkaldte en mærkelig Forayelse af den Ind- Btrømning til Rusland, som havde fundet Sted i Aar hundredets Begyndelse. skjønt den nye Bevægelse dog i væsentlige Henseender fik en anden Charaeter. For det første var det nu langt færre end før. der for bestandig forbleve i den russiske Tjeneste. og for det andet var det militære Væsen i det uhyre Keiserdømme nu saaledes ud viklet, at seiv det største militære Geni ikke lettelig vilde have kunnet spille en saadan Rolle, som engang en Cruys eller Sivers. 1 Begyndelson af Catharina ll's Regjering raadede Stemninger. hvortil hun som den. hvis Herredømme skyld tes en Usurpation. var nødt til at tåge Hensyn. Hendes myrdede Ægteherre havde

fornærmet Russerne ved at til sidesætte dem for Tydskerne, og Reactionen viste sig nu imod alle Udlændinge i Almindelighed. ..Ligesom i 1741, saaledes truede ogsaa i 1762 en siciliansk Vesper de Fremmede." ' Det er vistnok utvivlsomt. at den Ukase. som den nye Keiserinde udgav nogen Tid efter (1764), hvorved bestemtes, at herefter kun Lieutenanter og Cor netter skulde kunne ansættes med sin fra en fremmed Armee medbragte Rang. medens nyankomne Stabs- og Overofficierer skulde sættes en Grad under deres tidligere Grad. - Dette var dog en Bestemmelse. hvorfra der naar somhelst kunde gjøres Undtagelser, og disse have vist 1 A. Bruckner, Katharina die zweite, Berlin 1883 (Onckens Allg. Gesch.). S. 103. 0. Eichelmann. Die reehtliohe Ordnung des internationalen biirgerlichen Verkehrs Russlands im 18. Jahrli. seit Peter I. i Russische Revue, hg. v. C. Rottger, XII (1878) S. 226—227.67 heller ikke været sjeldne, nåar det gjaldt Personer, om hvis Tjeneste man virkelig skjøttede. Efterat i 1767 Forhandlingen om Mageskiftet af den russiske Thronfølgér Pauls Del af Holsten og hans For dringer paa det halve Slesvig imod de hidtil Danmark til hørende Grevskaber Oldenburg og Delmenhorst havde ført til en Tractat, der skulde træde i Md Kraft, saasnart Paul blev myndig, sluttedes den 13de December 1769 en ny Tractat mellem Danmark og Rusland. Hvad der i denne vedkommer vort Emne, er den Bestemmelse, at Kongen af Danmark og Norge til Gjengjeld for Ruslands Forekom menhed i andre Henseender lovede at „tillade" et vist Antal af sine Søofficierer at indtræde i den russiske Ma rine og forpligtede sig til med et Varsel af sex Maaneder at ..overlade" Rusland 2000 Matroser til Bemanding af dets Flaade. Denne Bestemmelse havde den ældre Bern storff, som endnu dengang ledede den dansk-norske Uden rigspolitik, kun modstræbende gaaet ind paa, „da det stred mod hans Følelse, at disse Folk under fremmed Flag skulde vove deres. Liv for en anden Sag end deres Fædrelands." Han havde derfor ogsaa, efter at Tractaten var afsluttet, forsøgt at faa Forpligtelsen idetmindste indskrænket, saa ledes at Matroserne ikke skulde anvendes udenfor Øster søen. Keiserinden såtte særlig Pris paa Udsigten til en saa værdifuid Forbedring af Besætningen paa den Flaade, der just skulde afgaa til Middelhavet mod Tyrkerne, men den danske Gesandt i Petersburg, Scheel, opnaaede dog, at Anfallet idetmindste for den Gang blev nedsat til nogle hundrede Matroser. Disse bleve da ogsaa indskibede til Middelhavet. 1 De have rimeligvis delfaget i Slaget ved P. Vedel, Den ældre Grev Bernstorffs Ministerium, S. 342—343. Correspondance ministerielle du comte J. H. E. Bernstorft, publiée par P. Vedel. Copenhague 1882, 11, No. 379.68 Tchesme og de øvrige Erigsbegivenheder paa denne Kant. At mellem dem adskillige og maaske endog det overvei ende Antal har været Nordmænd, kan vel neppe betvivles. I Marts 1770 tog syv dansk-norske Søofficierer, siden maaske ogsaa flere, Tjeneste paa den russiske Flaade. Disse syv navngives i en Depeche fra Bemstorff til Scheel i Petersburg: Arff, Basballe. Tønder. Fasting. Akeleye. Ployart, Nissen, og den danske Udenrigsminister bemær ker, at ..det maa betragtes som en stor Indrømmelse af Kongen, at han har givet sit Samtykke til et saadant Offer." ' De bleve alle forinden Afreisen afekedigede af dansk Tjeneste, i hvilken det dog vel forudsattes. at de senere igjen kunde indtræde. Af disse Officierer blev .Johan Gerhard Arff (født 1723), som hidtil havde været Commandeurcapitain, men fik Afsked som Gontreadmiral, den mest fremtræ dende. Han førte nemlig som Øverstbefalende i 1770 en Eskadre af tilsammen 18—20 Seilere fra Østersøen til Middelhavet (Hovedflaaden var allerede afgaaet det fore gaaende Aar) og ankom i Juli i Øresund, hvor han blev liggende en længere Tid formedelst Modvind. De russiske Officierer havde, forestillede af Arff, Audients hos Juliane Marie og Arveprinds Frederik, da Christian VTI og Ca roline Mathilde vare fraværende i Holsten. - Arff, der synes at være forbleven i Rusland, skal være død 1781. Capitain Basballe indtraadte igjen i dansk Tjeneste 1776 og døde 1821 som Admiral. 3 Claus Frandsen 1 Corresp. du comte Bernstorff, 11, p. 456. 2 Chr. Flensborgs Danske Mercurius for Juli og August 1770. S. 52 og 58. 3 Saavel Arff som Basballe (samt en Commandeur-Capitain I. AV. Becker) havde i den Søkrig, der endte ved den første Pariser fred 1763, været i fransk Tjeneste og fra denne medbragt De-Tønder (født 1737) kom ligeledes 1776 atter i fast Tjeneste, blev 1809 Contreadmiral og drog efter Stats forandringen 1814 til Norge, hvor han rimeligvis hørte hjemme. Peter Jacob Fasting (f. 1738), sandsyn ligvis ogsaa en Nordmand, vendte allerede 1771 hjem; lian døde 1799 som Contreadmiral. Johannes Ak el ey e, født i Norge 1739, Søn af Lodscommandant søndenfjelds Jens Wæraer Akeleie og Broder til den som Fru Løven skiold og tilsidst Fru Manderfeldt bekjendte Dame, kom tilbage i dansk Tjeneste 1778 og døde Aaret eiter. Ni colai P lovart, f. i Kjøbenhavn 1741, hvor Faderen var Contreadmiral. skal som Capitainlieutenant „af Kongen være udseet" til at gaa i russisk Tjeneste, af hvilken han eiter tire Aars Tjeneste udtraadte som Capitain a f første

Grad 1774: han dode som dansk Geheimeconferentsraad 1821. Jens Christian Nissen (født 1742) var ved Udtrædelsen Capitainlieutenant; han er ikke senere ind traadt i dansk Tjeneste.] Disse biographiske Oplysnin ger tyde paa, at det gjennemgaaende maa have været dygtige Mænd. der her gik i russisk Sold, og det er der for vist beføiet, nåar det om dem heder, at „de alle skulle have tjent med stor Udmærkelse". 2 Allerede i Begyndelsen af 1769, Aaret førend Sømæn dene droge afsted, begyndte danske og norske Landofficie rer at søge Tiliadelse til at gaa til Rusland. Bernstorff an befalede dem til den russiske Udenrigsminister Panin i en corationer som Riddere af Pordre clu vrai merite militaire de France. Flensborgs Mercuiius for Januar 1770, S. 23 Disse Data ere for en stor Del hentede fra Officierslisten i Gardes Efterretninger om Sømagten, E. 4. Om Chr. Ployart se særskilt Frederik Thaarups Fædrelandsk Nekrolog. Kblivn. 1835—1844, S. 47—49. '2 P. Vedel, Bernstorffs Ministerium, S. 343.Skrivelse af 6te Februar 1769 til at indtrærte i de rus siske Regimenter med sin danske Rang: de skulde under den paagaaende Tyrkekrig fremdeles nyde sin danske Gage. Det gjorte Forlangende opfyldtes. og raedens preussiske Officierer kun modtoges som Yolontairer. stilledes de dansk norske ganske paa samme Fod som de russiske. Aléne i 1769 gik Antallet af disse Landsmænd hoit op. Som Exempler angives Officiererne Capitaine Stri ek er. Gene raladjutant Galil er. Majorerne Briigge man n . Molt k e og Blucher, Capitainerne Morgenstj erne . Lep el og Conradi. Oberstlieutenant During. Lieutenant During, Capitain Kaltenborn. Ræder. Lieutenanterne Heili ger og Roliwe hle r. Preutz, Capitainerne Pro gr e 11. Falken skiold, Sc limet tau. Adler. d'Ange li. Deres Forhold i Krigen var fortræffeligt. og gjentagne Gange modtog den danske Gesandt Scheel Bevidnelse herom fra den russiske Krigsminister Czernicheff. 1 I de følgende Aar have uden Tvivl adskillige andre fulgt Fxemplet. men ikke alle fik Lov til at følge sin Lyst. '- De ovennævnte. kun ved Familienavn betegnede Per soner er det ikke altid let nærmere at bestemme. Den daværende Capitain (Caspar Vilhelm Munthe af) Morgen stj erne (et Sødskendebarn af den i Norge bekjendte Cancelliraad og tilsidst Sorenskriver B. H. v. M. af Mor genstierne) dode 1811 som Kammerherre og Stiftamtmand i Danmark: han havde i Rusland faaet St. Georgs-Or 1 Correspondanee ministerielle du comte Berastorff, 11. p. 368 —369, og Flensborgs Danske Mereurius. Marts 1769. S. 117. - Som et Exempel herpaa kan nævnes Nordmanden Emanuel Blom (Amtmand G. P. Bloms Farbroder. f. i Holmsbo 1747. t 1826 som enclediyet Stiftamtmand i Viborg), der i 1771 som Capitain kom fra Throndlrjem til Kjøbenhavn for at søge Til ladelse til at gaa i russisk Tjeneste, men maatte vende tilbage til Throndhjem. F. Thaarup, Fædrel. Nekrolog. S. 437^71 denen. ' Daværende Major Moltke er den samme, som siden var commanderende General i dansk Tjeneste. 2 Schmettau er den vel kjendte Rigsgreve Carl Jacob Waldem ar Schmettow (Søn af den endnu mere be kjendte Grev Woldemar Hermann Schmettau, der fra 1764 til 1767 var commanderende General i Norge). Schmettow (saaledes skrev han i sine senere Aar sit Navn) havde allerede kjæmpet i Syvaarskrigen i preussisk Tjeneste, men blev ikke gammel i den russiske, fra hvilken han 1770 afskedigedes som Oberst; en Krigskammerat lyk ønsker ham med, at han med ..helt Skind var kommen fra Steppen". Fra 1776 var han ansat i Throndhjem, blev nogle Dage før Rigernes Adskillelse i 1814 Øverst befalende nordenfjelds, spillede deretter en fremtrædende Rolle i Christian Frederiks Tjeneste og afskedigedes saa uden Aarsag af den nye Regjering. Han døde 1821 paa sin Gaard Rotvold ved Throndhjem. :(Oberstlieutenant Ernst Frederich v. During var af Fødsel Hannovera ner, traadte i Christian VIFs Tjeneste som dennes Led sager paa XJdenlandsreiser og blev tilligemed Kongen og H. P. Selmer, Nekrologiske Samlinger. Kbhvn. 1849, I, S. 86. J. D. T. Manthey, Nekrologer over Danebrogsriddere 1809 1817, S. 41. Oberst Nicolai Tidemands Optegnelser om sit Liv og sin Sam tid, udg. af C. J. Anker, Chra. 1881. S. 71. 3 Det Kgl. norske Videnskabs-Selskabs Skrifter i det 19de Aar bundrede, V, S. 61 fig. En Hovedkilde til Schmettows og navnlig til bans som Forfatter bekjendte Broder Woldemar Frederich S.'s Biographi er imidlertid ved den der givne Skizze af General Schmettows Liv bleven übenyttet. Dette er Bro derens interessante Brevvexling med Historikeren Prof. Au gust Ludvig v. Schloszer. der findes i: A L. v. Schloszers offentliches und Privatleben von dessen åltesten Sohne Chri stian v. Schloszer. IL Lpz. 1828, S. 93 190. Man vil her hnde Oplysninger om det norsk-danske Felttog i 1788, hvori den norske Schmettow deltog, o. s. v.dennes Ledsagere promoveret til Dr. juris i Oxford. 1 Allerede før havde han været i russisk Tjeneste som Oberst. Han døde 1809 som dansk Generallieutenant og Ridder at Elephanten. - Den nu mest kjendte af disse Deltagere i Catharinas første Tyrkekrig er Seneca Otto F alke nsk i old. Om han har været den betydeligste Militær blandt sine Kam merater,

skal her lades uafgjort. Det er i ethvert Til fælde den usædvanlige og tildels kaarde Skjebne, han se nere har fristet og seiv fortalt Efterverdenen, der for nemmelig har bevaret hans Xavn. Falkenskiold. Son af en dansk Oberst, var født i Slagelse 1738. havde allerede i Syvaarskrigen staaet i udenlandsk (fransk) Tjeneste og siden tjent i et i Bergen og Throndhjem stationeret dansk Regiment, det Delmenhnrstske. I russisk Tjeneste havde han tjent sig op til Oberst med Brigaders Bang og i Lig hed med en stor Del andre Krigere faaet St. Georgs- Ordenen. Navnlig skal han have hendraget Opmærksom heden paa sig den 7de Juli 1770. da Russerne under Grev Romanzoffs Anførsél stormede den tyrkiske Leir ved Largefloden, og det heder, at han her under Udraabet ~Leve Catharina!" var den første, der besteg de fiendtlige Forskandsninger. :! Efter Hjemkomsten blev han 1771 Oberst ved Livregimentet og anvendt i en diplomatisk Sen delse til Rusland. Hans nøie Forbindelse med Struensee. for hvilken han ved dennes Fald kom til at lide, er nok som bekjendt. Han kom nu paa Munkholmen. hvorfra han Kong Christian den Syvendes udenlandske Heise i Aaret 1768. en Dagbog udgivet af C. Olsen. Randers 1837, S. 40. 2 Manthey om Danebrugsriddere. S. 6—7. Orion, Historisk-geographisk Maanedsskriff, udg af T. Becker, SV, Kbhvn. 1841, S 299.73 løslodes 1776. Senere levede hau mest i Lausanne. Da den anden Tyrkekrig udbrød, skal man i Rusland have ønsket ham tilbage, men den danske Regjering, ira hvil ken han nød Pension, negtede sit Samtykke og kaldte ham tilbage, da Fiendtlighederne med Sverige udbrød i 1778. Disse bleve af ganske kort Varighed, og Falkenskiold vendte uden at have været benyttet i Tjenesten tilbage til Lausanne som Generalmajor. Han naaede her en høi Alder og døde først den 30te September 1820. Sex Aar senere udgaves i Paris hans Memoirer,] der siden ogsaa ndkom paa Dansk i en mere end almindelig siet og util fredsstillende Oversættelse. 2 Memoirerne vakte i sin Tid Opmærksomhed i vide Kredse. :i Catharina 11, hvem Samtiden gav det i mere end en Henseende træffende Tilnavn „Nordens Semiramis", var dels paa Grund af de virkelig fremragende Egenskaber, som ikke kunde frakjendes hende, dels formedelst det Held, hvoraf hun ledsagedes, og den Evne til at blænde, som hun i en sjelden Grad besad, Gjenstand for megen Beundring i lang Tid. Man glemte den Maade, hvorpaa hun havde vundet sin Throne, og lukkede længe Øinene for andre af hendes Synder. Hendes Anseelse tiltog endog lige til henimod den franske Revolution, idet hun paa en Maade atiøste Frederik 11, ved hvis Død Keiserindens Glorie 1 Mémoires M. de Falkenskiold, Paris 1826. 2 „Gamle Erindringer af Seneca Otto v. Falkenskiold" ved I. H. Hansen, Kbbvn. 1847. 3 Et Uddrag af dem findea saaledes ogsaa hos E. Herrmann, Gesch. des russischen Staates, B. 5. En næsten altfor velvillig Bedømmelse af Falkenskiold og hans Memoirer (af C. Mol beeh) fmdes i Nyt dansk historisk Tidsskrift. IV, S. 503 flg. Se om ham ogsaa Dansk hist. Tidsskr., 3. R., IY, S. 392, 419 420 o. ti. St. Om hans Ophold paa Munkholmen har jeg givet nogle Oplysnmger i Historisk Arkiv for 1881. 11, S. Ul U4.74 maaske stod paa sit Høidepunkt. Ogsaa Danmark gjen lød af hendes Ros. Som et Exempel herpaa kan anføres, at Christen Pram, der redigerede ..Minervas" Meddelelser fra Udlandet, i 1785 omtalte hende i følgende Ord: ~Folke Oplysning, Folke-Industri og den dermed følgende Rigdom og Lyksalighed udbreder denne største Fyrstinde efter faste Planer. Seiv nyder hun sit Fyrste-Liv ial tænkelig Glim mer, men kun stedse arbeidende paa, at alle, hver efter sin Plads i Verden, kunne nyde Livet behageligt. Fien ders Rædsel. Bundsforvandtes Stolthed, gaar hun frem mod den mest hæderfulde Alderdom, en Fyrstinde har nydt paa Jorden. Dog endog til det korteste Udtog af Menneske lighedens Fremgang i hendes Rige forslaa ikke Journa listens Broehurer". l Tonen nedstemtes vistnok allerede kjendelig, da man fik høre om den bekjendte Reise til Sydrusland, - og efter Keiserindens Død kunde Suhm ned skrive den Bemærkning: ..Catharina førte en glindsende Regjering, det er vist, men Ildebrande giindse ogsaa". å Men den af Encyclopædisterne og andre Forfattere lov priste, med Danmark desuden nøie allierede Herskerindes Ry var endnu i hendes sidste Krige stort nok til at drage vore Erigere til Rusland. * Minerva, Juli 1785. S. 10,3. 2 Sammesteds. :t Suhms samlede Skrifter. XIV. S. 271 4 Som et lidet Exempel paa Interesser! bos os for Catharina IFs Krige kan anføres, at hendes første Kamp med Porten endog i Throndbjem fremkaldte et Skritt i to Hefter af en Commandeur- Capitain C. Lerche: „Eftertanke t ledige Timer i Anledning af den Idodige Krig, som nu i disse Tider føres imellem den Rus siske Keiserinde Catharina den Anden og den Tyrkiske Keiser Mustapha den Tredie. Første—andet Stykke. Trondhiem 1770 —71." 8. Man vil dog her ikke tinde meget om danske og norske Landsmænds Deltagelse i Krigen. (Se dog I, S. 2b—27 og 11, S. 65). Forf. henviser derimod til Alton. Mercurius og den Berlingske Avis, tii hvilke jeg her ikke har Adgang.75 Da den anden Tyrkekrig udbrød i 1787, viste den

danske Regjering seiv Iver for at fremskynde sine bedste Officierers Deltagelse i den, skjønt den vistnok vilde have betænkt sig derpaa, om man havde kunnet forndsætte, at Freden mellem Rusland og Sverige allerede i det følgende Aar skulde blive brudt og Danmark-Norge altsaa som Ruslands Allierede seiv skulde faa Brug for sine Folk. x Jeg kjender forøvrigt ikke nærmere til de nordiske Del tagere i denne Tyrkekrig. Under den kort efter udbrudte Krig mellem Catharina og Gustav 111 gjorde danske Officierer sig stærkt bemær kede. Af Landkrigere var daværende Generalmajor Fre derik Nu ms en den mest fremtrædende. En Hovedkilde til hans Historie er tre Viser om ham af Peter Topp Wandal- der angive sig at være et Forsøg paa ~at efter ligne de gamle Kjæmpeviser", men som dog snarere minde om Rimkrønikerne ira Slutningen af Middelalderen og som disse i Virkeligheden kim er den rene Prosa. Af dem og af samtidige Avisefterretninger se vi, at Nnmsen, der i tidligere Dage havde kjæmpet i den østerrigske Hær under Syvaarskrigen, i 1785 ;! var gaaet i russisk Tjeneste. Han anførte nu i Svenskekrigen en større Troppestyrke, der angives til 10,000 Mand. Han gjorde sig især bekjendt i Mai 1790 ved en vel udført Overgang over Kymenefloden, dengang Grændsen mellem svensk og russisk Finland, hvor efter han erobrede et svensk Batteri paa 12 Kanoner og E. Holm, Danmarks Politik under den svensk-russiske Krig fra 1788—1790 i det Kgl. danske Vidensk.-Selsk. Skr., 5. Række, historisk og philos. Afdeling, B. 4, 11, S. 46. (Særsk. Aftr., S. 14). 2 Minerva, April—Juni 1790. S. 408—422. :; Almindeligt Register til Maanedsskriftet Minerva ved N. Nyerup, Kbhvn. 1801, S. 17J. 176 gjorde adskillige langer. En Landsmånd, Major Bliicner, der var ansat ved den danske Livvagt og ligeledés havde tåget russisk Tjeneste, stod ved denne Leilighed under Numsens Commando og skal have aflagt glimrende Prøver paa sin Tapperhed. Han var den torste, som iverksatte Overgangen over Kloden og. modtagen ai fiendtlige Kugler, besteg Batteriet. Det blev ogsaa ham. der afsendtes til Catharina for at melde om Udfaldet. Keiserinden beløn nede de to Danske ved at gjore dem til Riddere. Num sen fik en Gave af fem tusinde Rubler og Bliicner en Grulddaase fuld af Ducater. Ogsaa en Broder af Numsen synes tidligere at have tjent i Rusland under Catharina. ' General Numsen seiv vendte siden hjem til Danmark, hvor han døde 1802 som Generallieutenant og Kammerherre. - Af yngre Deltagere i den samme Feide, der senere opnaaede høiere Stillinger, kunne nævnes to. Sundt og Arntzen. Christian Ulrik Sundt var født i Rendsborg 31te Marts 1766, men tilhørte en norsk Officiersfamilie. :i Bedste faderen, Michael Sundt, var bleven adlet 1733 og havde været Generallieutenant og Chef for Artilleriet i Xorge. Faderen, Oberst C. l\ Sundt, var Chef for Vesterlehnske Infanteriregiment. Den unge Sundt tilbragte de første Barneaar i sin Æts Hjemland. men kom saa i det danske Landkadetakademi og gjensaa neppe senere Norge. General major Numsen kaldes hans ..Onkel", og da denne Frænde i 1788 atter reiste til Rusland, fulgte Sundt med ham. Sit Minerva 1. c, S. 297, 452. 2 -Lenonicks Stamtavle over Familien Numsen, hans 2den Sam lings 2det Bind. Denne Lar intet at bestille med den Farsundske Slægt af sammeNavn, over hvilken en Stamtavle af W. (Brandt) udkom i Bergen l^i>7.77 Haab om at blive Onkelens Adjutant og strax at faa en høiere Grad end Lieutenant fik han ei strax opfyldt, men tabte derover ikke Modet, 1 den følgende Tid, navnlig i 1789, skal han have lagt stor Tapperhed for Dagen og at Grev Soltikow have faaet de bedste Udsigter til at stige i Rusland, var forestillet for Keiserinden o. s. v., men Kronprinds Frederik vilde ikke tillade ham at vende tilbage efter et Besøg i Hjemmet 1790, hvorfor han maatte tåge sin Afsked fra den russiske Tjeneste, I Danmark drev han det tilsidst til at blive Generalmajor, tog 1833 Afsked med Generallieutenants Titel og døde 9de Febr. 1849. 1 Nils Arntzen, født 1765 og Søn af Krigsraad Ole Arntzen paa Grinder i Grue Præstegjeld i Solør (f 1811), af hvis tyve Børn han var det tolvte i Rækken, var 1785 bleven Fænrik a la suite i Kjøhenhavn, men tog 1788 russisk Tjeneste og kjæmpede i Finland, deltog siden i Krigene i Polen og i Holland, blev 1790 Capitain, 1799 Major og skal tilsidst være død som Oberst 1811. I Rus land havde han giftet sig, men var barnløs. 2 Han var en Halvbroder af Statsraad Andreas Arntzen og Soren skriver, Præsident Arne Arntzen. I Aarene 1804—1805 indførtes i en dansk Avis :i nogle Efterretninger om hans russiske Bedrifter, hvoraf Hoved indholdet er Følgende. I den svenske Krig mistede han ved en Kanonkugle en Del af Hoften og var siden halt og maatte gaa med Staalbelte. I den polske Krig, hvor han var med at indtage Praga og Warschau, blev han atter saaret. Heldigere var han i det Hollandske Felttog, 1 Hans Nekrolog, hvori forskjellige Enkekheder om hans rus siske Bedrifter, findes i H.P.Selmers Nekrologiske Samlinger. 1, S. 508—515. Wilhelm Lassen, Norske Stamtavler, I, S. 251. 3 Nyeste Skilderi af Kbhvn., 11, S. 1435-1436 og 111, S. 235-236. 678 hvor saa godt som hele det Regiment, ved hvilket han stod,

deriblandt næsten alle dets høiere Officierer, blev paa Valpladsen, hvorpaa Arntzen og Levningerne af Regi mentet toge den allerede erobrede Fane tilbage. Til Be lønning for denne Tapperhed blev han Major. Der til føies endog, at han blev Baron og havde Udsigt til at faa et Krongods. Soldaterne ..elskede ham som en Fader" og havde engang reddet hans Liv ved at bære ham bort paa sine Geværer. I det nordenfjeldske Norge, særlig i Romsdalen, har man nogle endnu ikke ganske forstnmmede Folkesagn om Nordmænds og det menige Soldaters Tjeneste hos Catha rina, Hos „Stordronningen" af Rusland skulle saaledes Hestegardister fra Throndhjem have tjent, hvilke senere ved sin Hjemkomst berommede hendes Gavmildhed og navnlig priste det prægtige Udstyr, som havde udmærket Garden. De fortalte, at de vare komne til Rusland fra den danske Krigstjeneste næsten uden Klæder paa Kroppen, men kunde nu fremvise de glimrende Munderinger, som „Stor dronningen" ved Afskeden havde ladet dem beholde. Nogle saadanne Veteraner drev endnu et godt Stykke ud i dette Aarhundrede om Gaard imellem og fortalte om sine Oplevelser og Bedrifter. 1 Ogsaa Søetaten har under den svensk-russiske Krig havt en meget fremtrædende dansk Repræsentant. der allerede tidlig maa være gaaet til Rusland og rimeligvis er forblevet der for stedse. En Bornholmer Kruse, der neppe nogensinde har været dansk Søofficier. var allerede i 1780 russisk Contreadmiral og forte i saadan Egenskab Befalingen over en Eskadre af den betydelige Flaade. som i hint Aar indfandt sig ved Kjøbenhavn i Anledning af det 1 Meddelelse af 0. A. Øverland.79 første bevæbnede Neutralitets-Forbund. 1 Vi tinde ham igjen i 1789, da „Admiral Kruse" næst etter Prindsen af Nassau havde Befalingen i det første Slag ved Svensksund (24de August 1789). I det følgende Aar havde han lige ledes den næstøverste Commando, dennegang under Ad miral Tschitschagow, dengang da de Svenske (25de Mai 1790) gjorde et uheldigt Angreb paa Reval og en dervæ rende russisk Flaade.- En Nordmand, som i underordnet Stilling har tjent paa den russiske Flaade i Slutningen af Aarhundredet, var Gabriel Sig vard Akeleye, født 1736 i Gran paa Hadeland. Af et Brev fra ham, dateret 1797, der frem koin i Anledning af hans Arv efter sin nys i Christianssand afdøde Mpder, sees, at han dengang som Lieutenant tjente]>aa Krigsskibet „St. Poul" i det sorte Hav. 1 I April 1807 ansøgte Peter Wil lem oe s, berømt fra Slaget den 2den April 1801, om Tilladelse til ~i 2 a 3 Aar" at gaa i russisk Tjeneste „for at erhverve alle de Kundskaber, som i ovenmeldte Tjeneste ere at erholde". I Mai s. A. drog han ogsaa virkelig afsted, men allerede da Tidenden om Fredsbruddet med England naaede til ham, kunde han ikke længere holde ud i Udlandet og ilede strax hjem for i det følgende Aar at lade sit Liv for sit Fædreland. 1 Catharina ll's Krige ere dog vistnok de sidste, under hvilke Nordmænd og Danske i mere bemærkelig Grad have kjæmpet i Ruslands Tjeneste, 5 Det er imidlertid 1 G. L. Baden. Kong Christian Vll's Aarbog, Kbhvn. 1838, S. 260. 2 Minerva for April—Juni 1790, S. 452. 3 Danmarks Adels Aarbog, I, (1884), S 19, samt Skifteprotokol- len for Christianssands By. (Medd. af Fuldm. Huitfeldt-Kaas). 4 0. Liitken, Om Peter Willemoes, Kbhvn. 1883, S. 82—84. 5 Om nogle danske Søofficierer. der i 1808 sendtes til Peters-80 mere end sandsynligt, at endnu i Begyndelsen af det nit tende Aarhundrede ikke ganske faa af de gamle Tvilling rigers fødte Undersaatter, forsvundne fra Hjemmet og for glemte i dette, have reddet sig fra Livets Skibbrud ved i lave Stillanger at tjene Selvherskeren over alle Russer. Oberst Nicolai Ti de m and (f. 1766 f 1828) meddeler i sine Erindringer. at der i lians Tid gaves en stor Del Officierer i den dansk-norske Hær, der under fortvivlede økonomiske Forhold ..greb til Uclveie og Handlinger. hvor over denne Ærens Stand maatte rødme. og som bedre havde passet i et Stokhusselskab end i et Officierskorps." ..Man undsaa sig/' fortsætter Tidemand, ..for at straffe de begaaede Nederdrægtigheder efter Lovene, fordi den høieste Autoritet formodentlig følte, at den seiv havde givet den unge Feilende Valget mellem Hunger og For brydelse. Derfor blev Straffen gjerne indskrænket til Af sked og 100 Rdlr. i Reisepenge. Mange af disse Ulykke lige opnaaede Underofficiersposter i Rusland og oprettede en der ukjendt Ungdomsfeil, andre eventyrede omkring i den vide Verden for at fortsætte paa den ulykkelige Vei. som var bleven dem anvist af deres Fædrelands egen For valtning. Nogle bleve efter Ophold i fremmede Lande atter tagne til Naade." x Endnu i 1815. da Tidemand opgav den danske Tjeneste for at vende tilbage til sit Fødeland Norge, men ikke fandt Forholdene der ganske efter Ønske, tænkte han seiv paa, som en mulig Udvei, burg „for at ledsage den russiske Flaade i de danske Far vande", men strax hjemsendtes, se Thaarup. Fædrelandsk Nekrolog, S. 374. Oberst N. Tidemands Optegnelser. udg. af C. J. Anker, S. 24. Adskillige Exempler paa saadanne forlorne Sønner forekomme paa Listen over Munkholmens Fanger i Skill.-Magazin for 1843 (ved B. Moe) og i Historisk Arkiv 1881. 11, S. 117—124.81 at „gaa til Petersburg", men „afholdtes derfrå,

fordi han manglede de fornødne Reisepenge." 1 Samtidig med, at Tidemand drog fra Danmark til Norge, droge de siden saa berømte Nordmænd Olaf Rye, Schleppegrellog Hans Hel ges en fra Norge til Danmark. Deres oprin delige Hensigt skal have været at søge Ansættelse i Rus land, 2 og Rye vides virkelig, skjønt uden Held, at have ansøgt om en saadan. ;i Et Spor af disse nu forlængst ophørte Udvandringer fandt Professor Hansteen paa sin berømte Reise i Sibirien. Blandt de mange Bekjendtskaber, han her gjorde, var ogsaa en Fru Børresen, dansk af Fødsel, som i 1829 levede i Irkutsk. Børresen, hendes afdøde Mand, havde drevet det til Oberst i russisk Tjeneste og været norsk af Fødsel. 4 Af denne Landsmands Liv vides ikke mere. 1 Tidemands Optegneiser, S. 152. - Nekrologiske Samlinger, udg. af H. P. Selmer, 11, S. 176. 3 0. Vaupell, Skildringer af Ryes, Schleppegrells og Helgesens Liv, Chra. 1875, S. 5—6 4 Chr. Hansteen, Reise-Erindringer. Chra. 1859, S. 243.